

ULUSLARARASI

DİL, TARİH VE KÜLTÜR BAĞLAMINDA TÜRKLERDE DEVLET
YÖNETİMİ VE ALGISI SEMPOZYUMU

(23-24 Ekim-2017)

INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF
STATECRAFT AND ITS PERCEPTION AMONG THE TURKS IN THE
CONTEXT OF LANGUAGE, HISTORY AND CULTURE

(23-24 October 2017)

PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZET KİTAPÇIĞI

TC. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Oğuz-Türkmen Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Bilecik - 2017

II / Dil, Tarih ve Kültür Bağlamında Türklerde Devlet Yönetimi ve Algısı

ULUSLARARASI DİL, TARİH VE KÜLTÜR BAĞLAMINDA TÜRKLERDE
DEVLET YÖNETİMİ VE ALGISİ SEMPOZYUMU

23-24 Ekim 2017

INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF STATECRAFT AND ITS
PERCEPTION AMONG THE TURKS IN THE CONTEXT OF LANGUAGE,
HISTORY AND CULTURE

23-24 October 2017

Editörler Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Abdulhalik BAKIR

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ALTUNGÖK

Arş. Gör. Tümer KARAAYAK

ISBN: 978-605-65623-3-4

Yayına Hazırlık:

Ahmet ALTUNGÖK

Kapak Tasarımı:

BŞEÜ Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Koordinatörlüğü

Basım Tarihi

Aralık - 2017

**Uluslararası
Dil, Tarih ve Kùltür Baēlamında**

Tùrklerde Devlet Yönetimi ve Algısı Sempozyumu

INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF STATECRAFT AND ITS
PERCEPTION AMONG THE TURKS IN THE CONTEXT OF LANGUAGE,
HISTORY AND CULTURE

Uluslararası Dil, Tarih ve Kùltür Baēlamında Tùrklerde Devlet Yönetimi ve Algısı Sempozyumu Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Rektörlüēü, Oēuz-Tùrkmen Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Türk Dil Kurumu (TDK) Başkanlıēının Katkılarıyla Gerçekleřtirilmiřtir.

Bu kitapçık Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi ve Türk Dil Kurumu iřbirliēiyle düzenlenmekte olan Uluslararası Dil, Tarih ve Kùltür Baēlamında Tùrklerde Devlet Yönetimi ve Algısı Sempozyumuna sunulan tebliē özetlerini ve program akışını göstermektedir. Tebliē özetlerindeki eksiklikler ile yazılardaki bilimsel, etik ve adli sorumluluklar yazarların kendilerine aittir.

ŞEREF KURULU

Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALİN

Prof. Dr. İbrahim TAŞ

Prof. Dr. Dursun HAZER

Prof. Dr. Abdulhalik BAKIR

BİLİM KURULU/SCIENCE BOARD

Prof. Dr. Abdullah UÇMAN (Türkiye)

Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL (Türkiye)

Prof. Dr. Alaattin KARACA (Türkiye)

Prof. Dr. Ali AKTAN (Türkiye)

Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK (Türkiye)

Prof. Dr. A. Şükrü ÇORUK (Türkiye)

Prof. Dr. Cüneyt KANAT (Türkiye)

Prof. Dr. Enis ŞAHİN (Türkiye)

Prof. Dr. Gazanfer PAŞAYEV (Azerbaycan)

Prof. Dr. Hayati DEVELİ (Türkiye)

Prof. Dr. Hazım SAİD (Mısır)

Prof. Dr. İlhan ERDEM (Türkiye)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Türkiye)

Prof. Dr. İsmail AKA (Türkiye)

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ (Türkiye)

Prof. Dr. Khaled TODHMORİ (Lübnan)

Prof. Dr. Mahir NAKİP (Türkiye)

Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM (Türkiye)

Prof. Dr. Mehmet ÖLMEZ (Türkiye)

Prof. Dr. Mehmet NARLI (Türkiye)

Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ (Türkiye)

Prof. Dr. Mustafa DAŞ (Türkiye)

- Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALİN (Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa TURAN (Türkiye)
Prof. Dr. Nesrin Bayraktar ERTEN (Türkiye)
Prof. Dr. Nurgül ÖZBAY (Türkiye)
Prof. Dr. Ömer KAZANCI (Irak)
Prof. Dr. Omar TODHMORİ (Lübnan)
Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ (Türkiye)
Prof. Dr. Refik TURAN (Türkiye)
Prof. Dr. Salim KOCA (Türkiye)
Prof. Dr. Sıddıka Dilek YALÇIN (Türkiye)
Prof. Dr. Şaban SAĞLIK (Türkiye)
Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ (Türkiye)
Prof. Dr. Yunus KOÇ (Türkiye)
Prof. Dr. Yücel ÖZTÜRK (Türkiye)
Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Türkiye)
Doç. Dr. Ali SHAMİL (Azerbaycan)
Doç. Dr. Bağdagül MUSA (Türkiye)
Doç. Dr. Cihan DARCAN (Türkiye)
Doç. Dr. Murat ELMALI (Türkiye)
Yrd. Doç. Dr. Dauood REZAEI (İran)
Dr. Ablet SEMET (Almanya)
Dr. Ali İhsan ÇAĞLAR (Türkiye)
Dr. Uwe BLÄSİNG - (Hollanda)
Dr. Yong Söng Lİ (Güney Kore)
Uzm. Yaşar YILMAZ (Türkiye)

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	VII
TAKDİM	XI
SEMPOZYUM PROGRAMI	XI

Abdulhalik BAKIR

Eski Türk Siyaset Geleneğinin Yılmaz Savuncusu Muzafferüddin Gökbörü'nün Devlet Adamlığı Üzerine Bir Değerlendirme.....	5
---	---

Ablet KAMALOV

Uyghurlarning Bughu Qebilei Rehberining Qabriga Ornitilghan Tashtiki Hitayche Metin Heqqide (Mogholistan, 678 Yil)	7
--	---

Adalet Şerifoğlu TAHİRZÂDE

Eski Türkçe Kelimelerde Tanrı-Hükümdar Anlam Transfarmasyonu	8
--	---

Ahmet Hikmet EROĞLU

Türk Devlet Yönetimlerinin Din(ler)le İlgili Tutumları	10
--	----

Ali TEMİZEL

<i>Saltıknâme</i> 'de Yöneticilere Dini ve Ahlakî Uyarılar	12
--	----

Bayram DALKILIÇ

Yunus Emre'nin İnsan/Nefs Yönetiminde Devlet Yönetimine İlişkin Kavramları Kullanış, Algılayış Biçimi ve Örnekleri	14
--	----

Durmuş ARIK

Kutsallık Anlayışının Türk Devlet Yönetimindeki Yansımaları	17
---	----

Fatih Mehmet ŞEKER

Doğu ve Batı'da Siyasi Hayatın Temel Dinamikleri: Kutadgu Bilig ve Hükümdar
Üzerinden Bir Karşılaştırma 19

İbrahim MARAŞ

Türk Düşüncesinde Adalet ve Toplumsal Bilince Yansıması..... 20

İlhan ERDEM

İlhanlılarda Devlet Yönetimi ve Algısı 22

İlyas GÖKHAN

Zengîlerde Devlet Yönetimi ve Algısı 24

İsmail TAŞ - Tahir ULUÇ

Orhun Yazıtlarında “İl ve İl-Tut-” Üzerine..... 26

Kenan Ziya TAŞ

Klasik Dönem Osmanlı İdare Anlayışını Etkileyen Kültür Havzaları 28

Kürşat KOÇAK - Çağrı BAKIR

Eski Türk Devlet Felsefesinin Kozmolojik ve Mitolojik Temelleri Üzerine Bir
Değerlendirme..... 30

Mehmet HARMANCI

İslam Siyaset Teoriği ile Anadolu Pratiği 32

Mehmet ÖLMEZ

Türk Dilinde “Devlet”, “Ülke” ve “Yasa” ile İlgili En Eski Sözler” 34

Mihaly DOBROTİVS

Göktürklerde Devlet İdaresi ve Göktürk Yazıtlarının Tarihi Değerlendirilmesine
Bir Deneme..... 36

Murat ELMALI

Eski Uygurlarda Devlet Adalet Saadet.....38

Borcikitai MUREN

Çince Kaynaklardaki *Tiele* ve *Xueyantuo* Devlet Adının Açıklanması.....40

Mustafa BAŞ

Türlere Gönderilen Peygamberler ve Oğuz Kağan'ın Peygamberliği Meselesi.....42

Mustafa DEMİRCİ

İslam Dünyasında Devlet Mefhumunun Gelişimi ve Türk Devlet Anlayışı ile Mukayesesi.....44

Mustafa KALKAN

Türk Devlet Geleneği İçerisinde Hâkimiyet Alameti Olarak Paralar ve Özellikleri ..46

Mustafa TEKİN

Osmanlı Siyasetnamelerinde Devlet ve Liderlik.....48

Salim KOCA

Eski Türk Toplumunda Devlet Fikri ve Anlayışı.....50

Yong Song Lİ

Yazıtlarda Adı Geçen Uzak Doğu Devletleri: Kore Hanedanı, Kuzey Çin Hanedanları, Moğol Toplulukları vb.52

Zuhal ÖLMEZ- Sevim ERDEM

Zübdetü'l-Âsâr Vakayinamesindeki Devlet Teşkilatı Terimleri.....54

TAKDİM

Oğuz-Türkmen Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi olarak bir uluslararası sempozyuma daha ev sahipliği yapmış olmanın memnuniyeti içerisindeyiz. "Dil, Tarih ve Kültür Bağlamında Türklere Devlet Yönetimi ve Algısı" başlığı altında bir sempozyum düzenleme zaruretinin bizde hasıl olmasının en büyük nedeni ülkemizin ve İslam dünyasının içerisinde geçmiş olduğu sıkıntılı süreçlerdir. Ülkemizde ve İslam Dünyasında gerçekleşen bir takım olaylar devlet mefhumunun ne denli önemli olduğu hususunu bir daha gözler önüne sermiştir. İçinde bulunduğumuz yedi yıl içerisinde İslam Dünyasında gerçekleşen şiddet olayları maalesef bu coğrafyadaki birçok ülkenin yönetimlerini işlevsiz hale getirmiştir. Devletin işlevsiz hale geldiği veya devlet mefhumunun ortadan kalkmış olduğu böyle bir ortamda, elinde silah olan herkes kendisini devletin yerine koyacaktır. İslam dünyasında gerçekleşen şiddet olaylarının ve entrikaların bir devamı olarak ülkemizde gerçekleştirilmiş olduğunu düşündüğümüz darbe girişimi de aynı kapsamda ele alınmalıdır. Bu menfur girişimin amacının; milletimizi devletsiz bırakarak, ülkemizi terör örgütlerinin cirit attığı savunmasız bir coğrafya haline getirmek olduğu açıktır. Türk Milleti tarihin birçok döneminde çok değişik coğrafyalarda birbirinden önemli devletler kurmuşlardır. Fakat Türk milletinin devletsiz kaldığı bazı dönemler de olmuştur. Devletsiz kaldığı dönemlerde ne gibi felaketlerle karşı karşıya kaldığı birçoğumuzun malumudur. Bu itibarla, Allah bu milleti bir daha devletsiz bırakmasın temennisinde bulunuyoruz. "Devlet" temalı etkinliklerin bir çok platformda ve bilimsel toplantılarda mükerreren işlenmesi gereken elzem bir konu olduğunu düşünüyoruz.

Sempozyum ana başlığımızla ilgili olarak kendilerine ulaşmış olduğumuz bilim insanlarımız, bu sempozyumda bizler için bir birinden kıymetli sunumlar gerçekleştireceklerdir. Bu itibarla sempozyum davetimize olumlu cevap vererek üniversitemizi onurlandıran kıymetli hocalarımıza teşekkürlerimizi sunuyoruz. Sempozyuma katkılarından dolayı Türk Dil Kurumunun kıymetli başkanı Prof. Dr. Mustafa Sinan KAÇALIN'e özellikle teşekkürlerimizi sunuyoruz. Ayrıca sempozyum için bizleri yüreklendiren; maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen rektörümüz Prof. Dr. İbrahim TAŞ hocamıza da teşekkür ediyoruz. Sempozyumda görev alan kıymetli öğrencilerimize; sempozyuma sağladıkları teknik desteklerinden dolayı üniversitemizin Sağlık, Kültür ve Spor Dairesi başkanlığı ile Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler koordinatörlüğüne de teşekkür ediyoruz.

Abdulhalik BAKIR - Ahmet ALTUNGÖK

(Sempozyum Düzenleme Kurulu)

Dil, Tarih ve Kültür Bağlamında Türklere Devlet Yönetimi ve Algısı / XI

ULUSLARARASI

**DİL, TARİH VE KÜLTÜR BAĞLAMINDA TÜRKLERDE DEVLET
YÖNETİMİ VE ALGISI SEMPOZYUMU**

(23-24 Ekim-2017)

INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF

STATECRAFT AND ITS PERCEPTION AMONG THE TURKS IN THE
CONTEXT OF LANGUAGE, HISTORY AND CULTURE

(23-24 October 2017)

SEMPOZYUM PROGRAMI

SYMPOSIUM PROGRAMME

TC. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Oğuz-Türkmen Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Bilecik

TÜRKİYE//TURKEY

SEMPOZYUM MEKÂNI:

Bilecik Şeyh Edebalı Ùniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakùltesi Konferans Salonu

1. GÙN (23 EKİM 2017)

1. İstiklal Marşı ve Saygı Duruşu (09.30)
2. Ùniversite Tanıtım Sinevizyon Gùsterisi

Protokol Konuşmaları: (09.40)

Prof. Dr. Abdulhalik BAKIR

Prof. Dr. Dursun HAZER

Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALIN

OTURUMLAR

Açılış Oturumu: (10.00-11.40)

Başkan: Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALIN

1. Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU
2. Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL
3. Dr. Yong Song LI

Ara: Ayakùstù Sohbet ve ikram (11.40-11.50)

1. Oturum (11.50-13.00)

Başkan: Prof. Dr. İlhan ERDEM

1. Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ “İslam DÙnyasında Devlet Mefhumunun Gelişimi ve Tùrk Devlet Telakkisi ile Mukayesesi”
2. Doç. Dr. Murat ELMALI “Eski Uygurlarda Devlet, Adalet ve Saadet”

3. Prof. Dr. Abdulhalik BAKIR “Eski Türk Devlet Geleneğinin Yılmaz Savunucusu Muzafferuddin Gökbörü'nün Devlet Adamlığı Üzerine Bir Değerlendirme”

4. Yrd. Doç. Dr. Baowenshen MOREN “Türk ve Moğol kaynaklarında Ortak Devlet Anlayışı (Dil Verilerine Göre)”

Öğle Arası ve Öğle Yemeği (13.00-14.00)

2. Oturum (14.00-15.10)

Başkan: Prof. Dr. Mehmet ÖLMEZ

1. Prof. Dr. Salim KOCA “Eski Türk Toplumunda Devlet Anlayışı ve Geleneği”

2. Yrd. Doç. Dr. Mihaly DOBROTIVS - “Göktürklerde Devlet İdaresi ve Göktürk Yazıtlarının Tarihi Değerlendirilmesine Bir Deneme”

3. Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ “Yunus Emre'nin İnsan/Nefs Yönetimi ve Eğitiminde, Devlet Yönetimine İlişkin Kavramları Kullanış, Algılayış Biçimi ve Örnekleri”

4. Doç. Dr. Ali TEMİZEL "Saltıknâme'de Yöneticilere Dini ve Ahlaki Uyarılar"

Ara: Ayaküstü Sohbet ve ikram (15.10-15.30)

3. Oturum (15.30-16.40)

Başkan: Prof. Dr. Salim KOCA

1. Prof. Dr. İlhan ERDEM “İlhanlılarda Devlet Yönetimi ve Algısı”

2. Prof. Dr. Zuhal Ölmez - Arş. Gör. Sevim ERDEM “Zübdetü'l-Âsâr Vakayinamesindeki Devlet Teşkilatı Terimleri”

3. Prof. Dr. Mehmet ÖLMEZ “Türk Dilinde "Devlet", "Ülke", ve "Yasa" ile İlgili En Eski Sözler”

4. Doç. Dr. Mehmet Fatih ŞEKER “Doğu ve Batıda Siyasi Hayatın Temel Dinamikleri: Kutadgu Bilig ve Hükümdar Üzerinden Bir Karşılaştırma”

2. GÜN (24 Ekim 2017)

4. Oturum (10.00-11.10)

Başkan: Prof. Dr. İsmail TAŞ

1. Prof. Dr. Durmuş ARIK “Kutsallık Anlayışının Türk Devlet Yönetimindeki Yansımaları”
2. Prof. Dr. İlyas GÖKHAN “Zengilerde Devlet Yönetimi ve Algısı”
3. Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ “Klasik Dönem Osmanlı İdare Anlayışını Etkileyen Kültür Havzaları ve Mahsulleri”
4. Doç Dr. Mustafa BAŞ “Türklere Gelen Peygamberler ve Oğuz Kağan'ın Peygamberliği Meselesi”

Ara: Ayaküstü Sohbet ve ikram (11.10-11.30)

5. Oturum (11.30-12.40)

Başkan: Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ

1. Prof. Dr. İsmail TAŞ - Prof. Dr. Tahir ULUÇ “Eski Türk Yazıtlarında *el-tut* Üzerine”
2. Prof. Dr. İbrahim MARAŞ “Türk Düşüncesinde Adalet ve Toplumsal Bilince Yansıması”
3. Yrd. Doç. Dr. Kürşat Koçak - Çağrı BAKIR “Eski Türk Devlet Felsefesinin Mitolojik ve Kozmolojik Temelleri Üzerine Bir Değerlendirme”
4. Mustafa KALKAN “Türk Devlet Geleneği İçerisinde Hakimiyet Alameti Olarak Paralar ve Özellikleri”

Öğlen Arası ve Öğlen Yemeği (13.00-14.00)

6. Oturum (14.30-15.30)

Başkan: Prof. Dr. İbrahim MARAŞ

1. Prof. Dr. Mustafa TEKİN “Osmanlı Siyasetnamelerinde Devlet ve Liderlik - Sosyolojik Bir Yaklaşım”

2. Dr. Ablet KAMALOV “Uyghurlarning Bughu Qebilisi Rehbirining Qabriga Ornitilghan Tashtiki Hitayche Metin Heqqide (Mongholistan, 678 yil)”
3. Doç. Dr. Irina Driga "Karamanlı Metinlerde Hükümdar Tasvirleri"

Ara: Ayaküstü Sohbet ve ikram (15.30-15.50)

7. Oturum (15.50-16.50)

Başkan: Prof. Dr. Mustafa TEKİN

1. Prof. Dr. Adalet TAHİRZADE “Eski Türkçe Kelimelerde "Tanrı-Hükümdar" Anlam Transformasyonu”
2. Dr. Ablet Semet "Idilkut Uygurlarının Devlet Algısı”
3. Yrd. Doç. Dr. Mehmet HARMANCI “İslam Siyaset Teoriği ile Anadolu Pratiği - İlmü Tedbiri'l-Menzil'den Bacıyân-ı Rûm'a-“

Akşam Yemeği (18.00-19.00)

ESKİ TÜRK SİYASET GELENEĞİNİN YILMAZ SAVUNCUSU MUZAFFERÜDDİN GÖKBÖRÜ'NÜN DEVLET ADAMLIĞI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Abdulhalik BAKIR*

Özet

Eski Türk Siyaset Geleneği çok uzun soluklu bir zaman dilimi içerisinde şekillenmiş ve çağlar boyunca olgunlaşarak zamanımıza kadar gelmiştir. Bu olgunun Türk milletine layık bir pozisyona gelmesinde birçok faktör rol oynadıysa bunlardan en önemlisi elbette ki yönetici vasfıyla insan faktörüdür. Eski Türk siyaset geleneğinin meydana gelmesinde birçok iyi yetişmiş akıl ve iman sahibi hükümdar ve yüksek rütbeli yöneticinin bitmez tükenmez çalışma azmi ve koruyucu çabası söz konusudur. İşte bu akıllı ve imanlı yöneticilerden biri de Erbil Atabeyliği olarak tanınan Begteginliler devletinin güzel ahlakı ve iyilikleri ile şöhret kazanan meşhur hükümdarı el-Meliku'l-Muazzam Muzafferüddin Gökbörü'dür. O örnek bir hükümdar olarak altmış yıla varan yöneticiliği esnasında uygulamaya koyduğu icraatları ile eski Türk siyaset geleneğinin yılmaz uygulayıcısı olduğunu ortaya koymuş ve adını ve sanını tarihimize altın harflerle yazdırmıştır.

Bu bildiri de kaynakların sunmuş olduğu bilgiler çerçevesinde ve anılan değerler ışığında Erbil Atabeyi el-Meliku'l-Muazzam Muzafferüddin Gökbörü'nün devlet adamlığı ve örnek uygulamaları hakkında bir değerlendirme sunmaya çalışılacaktır. Çalışmamızın muhtemel iç başlıkları şöyle tasarlanmaktadır: Giriş, I. el-Meliku'l-Mu'azzam Ebu Sa'îd Muzafferüddin Gökbörü'nün Hayatı, Ailesi ve Kişiliği, II. Örnek Bir Hükümdar Olarak Muzafferüddin Gökbörü'nün Askeri Vasıfları ve Devlet Yöneticilięi, III. Değerlendirme, Sonuç, Kaynaklar.

Anahtar Kelimeler: Türk, Begteginliler, Erbil, hükümdar, Gökbörü.

* Prof. Dr. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü:
abdulhalik.bakir@bilecik.edu.tr

AN ASSESSMENT ON THE STATESMANSHIP OF AL-MELİK AL-MUZZAM MUZAFFER AL-DİN GÖKBÖRÜ, VIGOROUS ADVOCATE OF ANCIENT TURKISH POLITICAL TRADITION

Abdulhalik BAKIR

Abstract

Ancient Turkish Political Tradition had taken form in the long run and come to present day by evolving for centuries. Although many factors played a role that this fact came into a worthy position for Turkish nation, the most important one of all these, undoubtedly, was a human factor with ruler characteristic. Many well-educated clever and believer rulers and high-ranking statesmen had made their contributions in the generating of ancient Turkish political tradition with their endless efforts and ambitions to work. Here, one of these clever and believer rulers is al-Melik al-Muazzam Muzaffer al-din Gökbörü, who was a famous ruler of Begtegin, known as also Atabey of Arbil, and gained a reputation as well-behaved and benevolent man. He had ruled up to sixty years as an exemplary ruler, and proved himself to be vigorous advocate of ancient Turkish political tradition, so that he had had his name written in letters of gold, thanks to his own actions.

In this study, pursuant to knowledge extracted from sources we have, it is to aim to present an assessment on his statesmanship and exemplary actions. Possible topics of our study are so: Introduction, I. The life, family and personage of al-Melik al-Muazzam Abu Said Muzaffer al-din Gökbörü, II. Military Features and Statesmanship of Muzaffer al-Din Gökbörü as exemplary ruler, III. Assessment, Conclusion, Sources.

Keywords: Turk, Begtegin, Arbil, ruler, Gökbörü.

**UYGHURLARNING BUGHU QEBİLESİ REHBERİNİN QABRİGE
ORNİTİLGHAN TASHTİKİ HİTAYCHE METİN HEQQİDE
(MOGHOLİSTAN, 678 YİL)**

Ablet KAMALOV*

Özet

XXI esirning beshi yengi Uyghur arkheologiyalik yadikarlıqlarining tepilishi bilen nishanlandi. Ularning ichidin Mongholistanning merkezi olkiside, Ulan-Batordin 300 kilometr gerbidiki Zamaar teveside, tepilgha Shoroon Bumbaghar (Shoroon Dev) depnisi muhim ehmiyetke ege. Shoroon Bumbaghar qorghini 2009 yili professor A.Ochir rehberligidiki teripidin tepilghan. Bu qorghan suyek qalduruqlirisiz depin qilishning alahide bir turi bolup, uningda Bughu namliq toqquz-oghuz qebilisining dahisi Yi-tu-sho-ye yerlengen. Tash takhtida oyulup yezilghan Hitay tilidiki yeziq murdining yerlengen vaqtini (678) eniq korsitidu hem u merhumning hayati heqqide bazi malumatlarni oz ichige alidu. Tash takhtidiki het shu zhanrga has uslubta yezilghan bolup, uningda merhumning ishliri med'hiyilindu ve u Tang sulalisining sadiq puhrası supitide ekis etilidu. Doklad Bughu Qebilisining daihisi Yi-tu-sho-ye'ni heqqide yezilghan metinni tehliil qilip, Shoroon Bumbaghar yadikarlıghining ehmiyitini korsitidu.

* Dr., Turan Üniversitesi: abletk@yahoo.com

ESKİ TÜRKÇE KELİMELERDE “TANRI” – “HÜKÜMDAR” ANLAM TRANSFORMASYONU

Adalet Şerifoglu TAHİRZÂDE*

Özet

Sözler her milletin tarihinin aynası olmakla birlikte, bu aynada o milletin en eski dünya görüşü, felsefesi, gelenek ve görenekleri, ahlaki değerleri de yansır.

Biz bu bildiride özellikle Azerbaycan Türkçesi’nde (hem edebî dil, hem de şivelerde) mevcut olan “TANRI”, “BEG/BEY”, “DÖR” gibi eski kelimelerde “TANRI” – “HÜKÜMDAR” anlam değişimini (semantik transformasyonunu) takip etmeği amaçladık.

Eski Türklerde “Allah” anlayışı tanrıbilimle ilgili birçok terimlerde göze çarpıyor. TANRI/TAĐRI/TEĞRİ, TÖR/TUR, OĞAN, BAĞ/BEY, ÇALAB gibi kelimeler “Tanrı” anlamında kullanılmıştır. Bunlardan TANRI terimini ele alırsak bu kelime yazıtlarda “Allah” anlamında **𐰽𐰺𐰸** şeklinde kaydedilmiş, eski ve çağdaş Türk lehçe ve şivelerinde kullanılmıştır ve hâlâ da kullanılmaktadır. Yazıtlarda Hunların kahramanlık Tanrısı, TAĐRIKAN/TANRIXAN biçiminde geçiyor. Azerbaycan ağızlarında “Allah” manasında TÂRIBÖY sözcüğü mevcuttur. Bu iki kelimedeki XAN (Han) ve BEY komponentlerinin “*Tanrı*” ile birlikte anılması asla tesadüfi değildir. XAN < XAKAN, önce dinî anlam taşısa da aşamalı olarak seküler, dünyevi anlam kazanarak “HÜKÜMDAR” manasında dile getirilmiştir. Bizce, nostratik kökenli BEG/BEY/BÖY kelimeleri sonradan Türklerde dinî içerikten kesin olarak uzaklaşsa da bugün Rusçadaki BOG biçiminde “Allah, Tanrı” anlamında yaşamaktadır.

DÖR kelimesine bugün Azerbaycan masallarının sonunda “*onlar yedi, içdi, döra keçdi*” şeklinde rastlıyoruz. Azerbaycanın bir çok ağızlarında bu kelime, “meclisin yukarı tarafı” anlamında kullanılmaktadır. “Yukarı baş” şeklinde söylenen baş tarafın beye, hükümdara ait olması tartışmasıdır. Fakat DÖR/TÖR eski Türklerde “Allah” anlamında da kullanılmıştır. Kadim Türklerde “hakimiyeti elinde tutan şahıs” anlamındaki TARKAN (Tarhan) < TURXAN (Turhan) kelimesinin TÖR/TUR+XAN bitişmesinden meydana geldiğine ve bunun oluşumunun da dinî içerikli olduğuna inanıyoruz. İlginç olan taraf ise budur ki, Türklerden oldukça fazla kelime alarak dillerine adapte eden Ermenilerin, dinî muhtevalı soyadlarında DÖR/TÖR sözcüyü TER biçiminde bugün de korunmaktadır: *Ter-Akopyan, Ter-Haçaturyan...* gibi.

Anahtar kelimeler: *Eski Türkçe, Tanrı, Hükümdar, Beg / Bey, Dör / Tör*

* Prof. Dr.; Bakü Avrasya Üniversitesi: adalet.tahirzade@yahoo.com

SEMANTIC TRANSFORMATION FROM GOD TO RULER IN ANCIENT TURKISH WORDS

Adalet Şerifoğlu TAHİRZÂDE

Abstract

Words not only reflect a nation's history, but also that nation's oldest world-view, philosophy, traditions, customs and moral values.

In this paper, we aimed to follow up the semantic transformation of "God" to "Ruler" in old words like "TANRI", "BEY", and "DÖR" in Azerbaijani Turkish.

In ancient Turks, the concept of God is present in many theological terms. Words like TANRI/TAĐRI/TEĞRİ, TÖR/TUR, OĞAN, BAĞ/BEY, ÇALAB were used to mean "God". Among these, the word TANRI, meaning God, was recorded as **𐰽𐰺𐰸** in inscriptions; and was and is still used in old and contemporary Turkish dialects. In Hun inscriptions, the God of Heroism is TAĐRIKAN/TANRIXAN. In Azerbaijani dialects, there is the word TĀRIBĖY, meaning God. It's not by chance that the components XAN and BEY are being used together with TANRI (God) in these two words. Although the words XAN < XAKAN had religious connotations at the beginning, in time they acquired a secular attribute and came to mean Ruler or Sovereign. Although the word BEG/BEY/BĖY of nostratic origin have definitely diverged from their religious context, it survives to mean God in the word BOG in Russia today.

At present, we encounter the word DÖR at the end of Azerbaijani tales, as "they ate, drank and moved over to DÖR". In many Azerbaijani dialects this word stands for "the upper end of the assembly". It is without doubt that the upper end belongs to the ruler, the sovereign. But, in ancient Turks the word DÖR/TÖR was also used to mean God. The word TARKAN (Tarhan) < TURXAN (Turhan), made up of two words TÖR/TUR and HAN/XAN, meaning "the Sovereign", we believe, originally had religious connotations. An interesting point is that Armenians who adopted words from Turkish, still use the word DÖR/TÖR in the form TER in surnames with religious connotations: e.g. *Ter-Akopyan, Ter-Haçaturyan...*

Key Words: *Ancient Turkish, God, Sovereign, Tanrı, Beg / Bey, Dör / Tör*

TÜRK DEVLET YÖNETİMLERİNİN DİN(LER)LE İLGİLİ TUTUMLARI

Ahmet Hikmet EROĞLU*

Özet

Türkler tarih boyunca hep hareketli bir yaşam sürmüştür; Asya'dan Hindistan'a, Çin'e, Afrika'ya, Avrupa'ya kadar geniş bir alana yayılmıştır. Bu tarihi serüvenlerinde Türkler birçok dinle karşılaşmış, bu dinlerle ilgili farklı tutumlar sergilemiş, bu dinlerden bazılarını ilgi göstermiştir. Zerdüştilik, Budizm, Maniheizm, Hıristiyanlık, Musevilik ve Müslümanlık Türklerin karşılaşmış olduğu dinlerdir. Ayrıca Türklerin Çin ve Hindistan'daki hâkimiyet dönemleri düşünüldüğünde bu dinlere Taoizm, Konfüçyanizm ve Hinduizm de eklenebilir. Türk devlet yönetimleri bu dinlere karşı hep müsamahalı olmuştur. Din farklılığı çatışma nedeni olarak görülmemiştir. Türkler, karşılaştıkları bu dinlerden bazılarını kabul etmiştir. Bununla beraber onlar; Geleneksel Türk İnanışları olarak adlandırılan inanışlarını, benimsedikleri dinlerde de alt kültür unsuru olarak taşımışlardır. Bu makalede Türklerin Budizm, Maniheizm ve Musevilik kabul etmeleri örneklerinde Türk devlet yöneticilerinin din kabulü konusundaki tutumları incelenecektir.

Türklerin Budizm ile etkileşimleri olmasına rağmen bu etkileşimin boyutları net değildir. Türkler arasında daha çok Budizm'in Uluğ Külüngü denilen (Büyük Araç) Mahayana mezhebi etkili olmuştur. Göktürkler arasında Budizm etkili olmaya başlayınca Bilge Kağan (716-734), Orhun'da etrafı surlarla çevrili bir şehir oluşturup içine de Tao ve Buda tapınakları yaptırmak istemiştir. Pasifliği öngören bir din olan Budizm'in kabulünün Türkleri Çinliler karşısında zayıf düşüreceği gerekçesiyle veziri Tonyukuk Bilge Kağan'ı bu fikrinden caydırmıştır. Maniheizm ise VIII. Yüzyılda Böğü Kağan zamanında Uygurların resmi dini olmuştur. Türkler arasında Musevilik ve Hıristiyanlık benimsenmeyen topluluklar da olmuştur. 740 yılında Hazar Hanı Bulan Han Musevilik kabul etmiştir. Hazarların Musevilik kabul etmesinin nedeni ise dönemin iki güçlü devletinin politikalarını yönlendiren Ortodoks Hıristiyanlık ve Müslümanlığa karşı egemenliğini korumaktır. Sonuç olarak Türk devlet yöneticilerinin dinlerle ilgili tutumlarında beka ve egemenlik kaygısı hep ön planda olmuştur.

Anahtar Sözcükler: Hazarlar, Uluğ Külüngü, Tonyukuk, Bilge Kağan, Geleneksel Türk İnanışları.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi: eroglu@divinity.ankara.edu.tr

THE ATTITUDES OF TURKISH STATES ADMINISTRATIONS ON RELIGION(S)

Ahmet Hikmet EROĞLU

Abstract

Throughout the history, the Turks have always lived an active life; from Asia to India, China, Africa and Europe. In this historical adventure, Turks have encountered many religions, exhibited different attitudes about these religions, and showed interest in some of these religions. Zoroastrianism, Buddhism, Manichaeism, Christianity, Judaism and Islam are the religions that Turks have encountered. Moreover, considering Turks' dominant periods in China and India, Taoism, Confucianism and Hinduism can be added to these religions. Turkish state administrations have always been tolerant of these religions. Religious diversity has not been seen as a cause of conflict. The Turks have accepted some of these religions they have met. In addition, they have carried their beliefs, which are called traditional Turkish beliefs, as subculture elements in their religions. In this article, the attitudes of the Turkish state administrators on the acceptance of religion will be examined in the examples of the Turks accepting Buddhism, Manichaeism and Judaism.

Although the Turks have interactions with Buddhism, the dimensions of this interaction are not clear. Among the Turks, Mahayana sect, called "UlugKülüngü" (BüyükAraç), of Buddhism was more effective. When Buddhism began to be effective among the Göktürks, Bilge Khagan (716-734) wanted to build a city surrounded by ramparts in Orkhon and to build the temples of Tao and Buddha into it. The vizier Tonyukuk deterred Bilge Khagan from this idea because the acceptance of Buddhism, a religion foreseeing passivity, would weaken against the Chinese. Manichaeism was the official religion of the Uighurs in the 8th century at the time of BögüKhagan. Among the Turks, there have been communities that have adopted Judaism and Christianity. In 740, the Khazar Khan Bulan Khan accepted Judaism. The reason for the Khazars' acceptance of Judaism is to preserve their sovereignty against Orthodox Christianity and Islam, which direct the politics of the two powerful states of the period. As a result, survival and sovereignty concerns have always been on the forefront in the attitudes of the Turkish state administrators towards religion.

Keywords: Khazars, Ulug Külüngü, Tonyukuk, Bilge Khagan, Traditional Turkish Beliefs.

SALTIKNÂME'DE YÖNETİCİLERE DİNİ VE AHLAKİ UYARILAR

Ali TEMİZEL*

Özet

Milletlerin dil, edebiyat, tarih, din, sanat ve folklor gibi kültürel hayatını nesilden nesle aktaran sayısız eserleri bulunmaktadır. Bu eserlerin en önemlilerinden birisi de gençlere, yöneticilere, kısacası tüm insanlara dini ve ahlaki nasihatlerde bulunan sözlü ve yazılı destanlardır.

İnsanları yakından ilgilendiren hemen her olay destanın konusudur. Genelde yaratılış, toplum vicdanında iz bırakan olaylar, dini ve ahlâkî konular, bir şahıs veya bir milletin kahramanlıkları ve tabii afetler destanın içinde yer alır.

Türk kültür ve edebiyatında daha çok Türklerin Müslüman olmasından sonra ortaya çıkan dini destanlar, Türk destan geleneğinde önemli bir yer tutmaktadır.

XV. yüzyılın sonlarında Ebu'l-Hayr Rûmî tarafından kaleme alınan *Saltıknâme* veya diğer adıyla Saltık Gazi Destanı, Cem Sultan'ın isteği üzerine oluşturulmuştur.

Bu destan, Türklerin Anadolu'yu yurt edinmeleri ve Balkanlara yerleşmeleri esnasındaki tarihi olaylara tanıklık etmenin yanında Türklerin bu bölgelere İslâmiyeti yaymaları ve buraların Müslümanlaştırılması konusunda yaptığı faaliyetler, yöneticilerin nasıl çalışmaları gerektiği hakkında da geniş bilgi vermektedir.

Bu bilgiler verilirken Saltık Gazi Destanında insanların her şart ve durumda ahlaki ve dini kurallara bağlı olarak yaşaması gerektiğine defalarca dikkat çekilmiş ve kaynağını Kur'an-ı Kerim ve Peygamberin hadis ve sünnetlerinden alan ifade, söz ve davranışlarla insanlara nasihat edilmiş ve doğru yol ve güzel ahlâk anlatılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, genelde tüm insanların, özeldense yöneticilerin dinî ve ahlâkî değerlere bağlı olarak birey-toplum, yönetici-halk ilişkilerinde nasıl davranılması ve yaşaması gerektiği ve bu alanda yapılan uyarılar tespit edilmeye çalışıldı. Bu tespitler, Necati Demir ve M. Dursun Erdem tarafından hazırlanan ve Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Derneği tarafından üç cilt bir arada 2013 yılında İstanbul'da ikinci baskısı yapılan "*Ebu'l-Hayr Rûmî- Saltıknâme (Saltık Gazi Destanı)*" isimli eserden yararlanılarak yapıldı.

Anahtar Kelimeler: Ebu'l-Hayr Rûmî, *Saltıknâme*, *Saltıknâme*, Destan, Din, Ahlak, Yönetici

*Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü. e-mail: temizel46@yahoo, tel: 0505.377 71 06

RELIGIOUS AND ETHICAL NOTICES FOR LEADERS IN SALTIKNAME

Ali TEMİZEL

Abstract

There are countless works in nations on literature, linguistics, arts and traditions that transmit the cultures of nations between generations. The most important of these works are verbal and literal legends that put forward religious and ethical advices to youth, leaders and in sum to all people. Almost all the things that matter to humanbeings are the subjects of legends.

Mostly the creation, things that leave traces in the consciences of societies, religious and ethical matters, natural disasters and the heroic stances of a nation or a person could be a subject of a legend.

In the Turkish culture and literature, mostly the legends that came into existence after Turks met with Islam hold an important position. The legend named as Saltıkname or the Legend of Saltık Gazi was written by Ebu'l-Hayr Rumi at the request of Cem Sultan at the end of the 16th century.

That legend provides a historical account of how Turks got settled in Anatolia and the historical events during Turkish settlement in Balkans. In addition to that, it talks about how Turks spread Islam in these regions and extensively informs about the way administrators should be working.

While doing this, Saltık Gazi numerously attracts readers' attention to the necessity of one's being attached to the ethical and religious commandments and counsels people basing himself on the Holy Quran and the tellings and the life of Prophet Muhammad for the sake of showing the true path and the righteousness. In this work, it has been tried to determine the notices regarding the relations between the individual and the society as well as the leader and the public, on how the life should be and the ways of conduct that should be taken care by leaders and in general by all the people.

This was done through the use of "Ebu'l-Hayr Rûmî- Saltıknâme" (Saltık Gazi Legend) that was prepared for publication by Necati Demir and M. Dursun Erdem and published by the Association for International Development and Cooperation in 2013 in İstanbul as three volumes bound together.

Keywords: Ebu'l-Hayr Rûmî, Saltıknâme, Saltuknâme, Legend, Religion, Ethics, Leader

YUNUS EMRE’NİN İNSAN/NEFS YÖNETİMİNDE DEVLET YÖNETİMİNE İLİŞKİN KAVRAMLARI KULLANIŞ, ALGILAYIŞ BİÇİMİ VE ÖRNEKLERİ

Bayram DALKILIÇ*

Özet

Yunus Emre, insanı, vücudunu, gönlünü şehre benzetmek suretiyle insan-ahlak felsefesini, siyaset-devlet felsefesi kavram ve unsurlarıyla ortaya koymada önemli sayılabilecek bir örnektir. Elbette bu noktada o, ilk ve tek değildir. Ancak gününün ve bugünün Türkçe konuşan insanının anlayabileceği bir ifade biçimi ve örnekleriyle o, öne çıkmaktadır.

Genellikle, ahlakın güzelleştirilmesi, ‘tehzîbu’l-ahlak’, ‘tedbîru’l-insan/beden/ebdân’, ‘terbiyetü’n-nefs/ruh’ olarak birey olarak insan ahlakının ele alınmasından sonra ‘tedbîr-u’l-menzil/menâzil’ (aile-toplum ahlakı) ve ‘tedbîru’l-medîne/müdün (devlet/siyaset felsefesi) sıralamasında, ikinci ve üçüncü kısımlar ele alınırken insan organizma ve ahlakî yapı olarak işleyişte örnek alınır. Ancak Yunus, insan felsefesinde bireyi anlatırken devlet ve siyaset felsefesini örnek olarak kullanmıştır.

‘Mülk-i ezal’den ,mülk-i bekâ’dan bahseden Yunus, ‘Lâ mekân şehri’ni aşığın vatani olarak niteleyip, gönle bir kere ‘hubbu’l-vatan’ın düştüğünü, bir zamanlar ‘endişe şehriden dışarıda bir yüce makamda bulunduğunu, ‘varlığının hep o ilde’ olduğunu, ‘geri iline gitmek’, ‘mülk-i fenâdan geçip, Dost iline uçmak’ istediğini, ‘bu vücut şehrinde buçuk pulluk assı olmadığını’, ancak vücut şehrine bir dem giresi ve içindeki Sultan’ın yüzünü bir kez göresi geldiğini, sonra ‘gönül şehrine girdiğini’, çünkü Dost’un, vaktiyle ‘vücut şehrine hoş bir nazar bıraktığını’, ancak ‘aşkın şehrine ulaşmak için üçyüz deniz geçmek gerektiğini’, ‘vücut şehrinde, ruhun Hüma olduğunu’, dile getirmektedir.

Dünyayı şehre benzeten Yunus, ‘bu şarda hayallerin haddi sınırı olmadığını, bu hayâle aldananın otlayan davara benzediğini’, ‘bu şarın hayallerinin türlü türlü hallerinin olduğunu, gafilleri aldattığını’, bu şarın evvel tadının şekerden şîrin olduğunu, ancak âhır acısının yılan zehrine benzediğini’ dolayısıyla, ‘bu dünyânın meselinin bir ulu şara, bizim ömrümüzün de bir tez pazara benzediğini, her kim bu şara geldiyse, bir lâhza karar kılıp, geri dönüp gitmesinin gelmez sefere benzediğini’ anlatmıştır.

* Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi.

Yunus, 'biçare, olarak derdine çare bulunmadığını söyleyip, 'var imdi gez şardan şara, şöyle garip bencileyin' diyerek ve Rûm'u Şâm'ı, Yukarı illeri, Azerbaycân'ı, Nahcivân'ı gezdiğini belirterek bulunduğu coğrafyanın iklimini saymak suretiyle aslında dünyaya yaptığı vurguyu temsil suretiyle ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yunus Emre, insan, şehir, siyaset, devlet

YUNUS EMRE'S USING THE CONCEPTS OF GOVERNMENT MANAGEMENT, RECOGNITION FORM AND SAMPLES IN HUMAN / NEFS ADMINISTRATION

Bayram DALKILIÇ

Abstract

Yunus Emre is an example that can be regarded as important in revealing human-moral philosophy by means of concepts and elements of politics-state philosophy by comparing human, body and heart with city. Of course he is not the first and only at this point. However, with the expressions and examples of today and today's Turkish-speaking people, he comes to the forefront.

Yunus used the philosophy of state and politics and its conceptions as an example in describing the individual in human philosophy. According to Yunus, who likes the world as a city, there are various kinds of dreams of this city, such as 'there are no limitations of dreams in this wonderment, there is no limit to the dreams that are deceived by this dream ', 'these situations are deceiving losers', 'but the last bitterness is similar to the serpent's poison. "Thus, according to Yunus, 'this world is a cloister, a great city, our life is similar to a bazaar.'

Keywords: Yunus Emre, man, city, politics, government-state

KUTSALLIK ANLAYIŞININ TÜRK DEVLET YÖNETİMİNDEKİ YANSIMALARI

Durmuş ARIK*

Özet

İnsanoğlu yeryüzünde kendisini, çevresini, diğer insanlarla, doğayla ve evrenle ilişkisini bazı değerlere göre şekillendirir ve anlamlandırır. Bu değerler arasında en çok dikkat çeken din ve inançla ilgili inanışlar, anlayışlar ve yorumlardır. Bu bağlamda “kutsal” ve “kutsallık” da insanların ve toplumların yaşam biçimlerini şekillendiren kavramlar arasındadır. İnsan, kutsal ve kutsiyet kavramı ile etrafındaki nesnelere, zamanı, mekanı, hatta evreni ilişkilendirerek hakikat ve anlam arayışını ortaya koyar. Araştırmacılara göre insanlığın binlerce yıllık dinî tecrübe tarihinde her şey kutsalın tezahür ettiği bir araç olmuş olabilir. Toplumsal bir boyuta sahip olan kutsal ve kutsallık, bu yönüyle bir yaşam kalıbı oluşturur. Toplumun bireyleri, o toplumun değerlerini ifade eden kutsallara bağlılık gösterir. Böylece kutsal, insanlara davranışları ve dünya görüşleri konusunda yön gösterici rol oynar. Bu bakımdan kutsal ve kutsallık, toplumun yazılı olmayan kanun ve kurallarını da oluşturur. Ahlak ve görgü kuralları, insan sevgisi, vatan sevgisi, bayrak sevgisi buna en güzel örnektir. Türkçede geçmişten bugüne kutsalla ilişkilendirilen kelime ve kavramlar arasında “kut” ve “ıduk” (ıdık, ıyık, ızık) dikkat çeken iki önemli kavramdır. Bildiride Türk kültüründe kutsal ve kutsallık anlayışı belirlenerek, *kut* ve *ıduk* ile ilgili anlayışın Türk devlet yönetimindeki yansımaları gösterilmeye gayret edilecektir. Türk hakanlarının güç, yetenek ve desteği Tanrı’dan aldıklarına inanılır, buna da *kut* denir. Dolayısıyla iktidar tanrısal bir kaynağa dayandırılır. Hakanın veya Kağanın başarısı devam ettiği sürece kutunun da devam ettiğine inanılır. Türk kültüründe kutsallıkla ilgili diğer bir kelime *ıduk*’tur. *ıduk* kelimesi farklı söyleniş biçimleriyle, Türk toplulukları arasında geçmişten günümüze yaygındır. Bu söz, Orhun Kitabelerinde “ıduk Yer-Sub” (Kutsal Yer Su) “kutsal” ve “mübarek” anlamında kullanılmıştır. Göktürklerin *ıduk Yer Sub* dedikleri, yer ve sular mukaddes idiler. Türklerin, mukaddes yer ve suları vatanla özdeşleşmiş, vatan toprakları kutsiyet kazanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkler, Devlet, Kutsal, Kutsallık, Kut, Iduk, Vatan.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi: darik@ankara.edu.tr

REFLECTIONS OF SENSE OF HOLINESS AT TURK STATE ADMINISTRATION

Durmuş ARIK

Abstract

Mankind shapes and makes sense himself, his environment, his relation with other people, nature, and universe according to some values. Among these values the most conspicuous ones are the beliefs, understandings and comments which are related to religion and faith. In this context holy and holiness are among concepts which shape peoples and communities too. Mankind shows his seeking of truth and meaning by associating objects, time, place and even universe around him with the concept of holy and holiness. According to researchers everything may have been an instrument which holy one appeared throughout thousands of years experience history of humanity. Holy and holiness which have a social form, creates a form of life from this aspect. People of community show commitment to holy ones which express that society' values. So, the holy has a guiding role for people about their behaviours and visions of world. In this regard holy and holiness form the nuncupative laws and rules of the society. Rules of morality and etiquette, human love, love of country and flag are the best examples fort his. In Turkish, from past to present, among the words which associated with holy “*kut*” and “*iduk*” (*iduk, iyik, izik*) are two conspicuous important concepts. In the declaration, by being determined understanding of holy and holiness in Turk culture, reflections of understanding about *kut* and *iduk* at Turk state administration is to tried to be shown. It is believed that Turk hakans take their power, ability and support from God, and it is called *kut*. Therefore, power is based a divine source. It is believed that as long as the success of hakan or kagan continue his *kut* is continues too. Another word which is related to holiness is *iduk*. Word *iduk* is common among Turk communities from past to present with different pronunciations. This word was used in the meaning of holy and sacred at Orhon Inscriptions as “*Iduk Yer-Sub*” (Holy Earth and Water). Earth and waters which Gokturks call *Iduk Yer Sub* were holy. Holy earth and waters of Turks are identified with country and country's land has been holy.

Keywords: Turks, State, Holy, Holiness, Kut, Iduk, Country.

**DOğU ve BATI'DA SİYASİ HAYATIN TEMEL DİNAMİKLERİ:
KUTADGU BİLİG VE HÜKÜMDAR ÜZERİNDEN BİR
KARŞILAŞTIRMA**

Fatih Mehmet ŞEKER*

Özet

Türk ve batı medeniyeti bir transit ve hareket medeniyetidir. Çeşitli ırk, medeniyet ve çevrelerle münasebet kurarak esaslı ve realist bir dünya görüşü kazanır. Köşeli düşünmesini bildiğı kadar, barok düşünmesini dolayısıyla da dereleri birleştirip deniz hâline getirmesini çok iyi bilir. Büyük mütefekkirler baktıkları her yerde kendilerini görürler. Kendi şarkılarının hakikatini söylemenin imkânlarını yoklarlar. Bu demektir ki Yûsuf'ta Makyavel'i görebileceğimiz gibi Makyavel'de de Yûsuf'u bulabiliriz. Yûsuf Has Hâcib de Makyavel de bugünün ifadesiyle dünün entelektüeli veya bir çeşit arketipidir. Her ikisi de Türk ve batı dünya görüşünde bulduğumuz unsurların cevherini ihtiva eder. Büyük şahsiyet tecessüm etmiş ideal olduğuna göre Yûsuf Has Hâcib'in Kutadgu Bilig'iyle Makyavel'in Hükümdar'ından hareketle Doğu'da ve batıda devletin ne olup ne olmadığını yoklamaya çalışacağız.

* Doç. Dr., Medeniyet Üniversitesi: fatihmseker@gmail.com

TÜRK DÜŞÜNCESİNDE ADALET VE TOPLUMSAL BİLİNCE YANSIMASI

İbrahim MARAŞ*

Özet

Adalet kavramı, insan ve toplum için en temel erdemlerden birisidir. Adalet, kendisi bir erdem olmanın yanında bütün erdemlerin bir araya gelmesinden ortaya çıkan ve en önemlisi başkasına etki eden toplam bir erdemdir. Bunların dışında adalet, tabiat ve evren düzleminde mevcut olan ilahi veya metafizik yönü bulunan bir kavramdır. Yani, adalet, hem insanı kuşatan evrende pasif bir şekilde var olan ve keşfedilmeyi bekleyen, ilahi düzene işaret eden bir kavram hem de akıllı bir varlık olarak insandan beklenen psikolojik, sosyolojik ve siyasi bir erdemdir. Bir yönüyle hakkı gerçekleştirmek, yerli yerine koymaktır. Türk düşüncesinde adalet kavramı en merkezi kavramlardan biridir. Özellikle toplumsal paylaşım noktasında nizam-ı âlem kavramı, evrende var olan adaletli paylaşımı topluma yansıtmayı hedef almaktadır.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi: ibrahimmaras@gmail.com

JUSTICE AND ITS REFLECTIONS ON THE SOCIAL CONSCIOUSNESS IN THE TURKISH THOUGHT

İbrahim MARAŞ

Abstract

The concept of justice is one of the main virtues for the human being and society. Justice is being in itself as cardinal virtuel so combine do the rvirtues and its influence can be seen in a variety fields. Furthermore, justice is a conceptin volves divine and metaphysical aspects on the base of nature and universe. The virtue of justice deserves to be recaptured in the universe as gifte done. As a vise creature the duty of human being is to find out the continuation of the order of justice. The concept of justice in the case of Turkish thouthgt also centred the Notion of Nizam-ı Alem (order of universe) andülüg (distributivejustice).

İLHANLILARDA DEVLET YÖNETİMİ VE ALGISI

İlhan ERDEM*

Özet

İlk Modern devlet modeline M.Ö. 4000'li yıllarda Sümerlerde dolayısıyla Ön Asya'da rastlıyoruz. Buradan Babil yoluyla tüm dünyaya yayılmıştır. Türklerde Devlet sahibi millet kabiliyetine çok erken çağlarda ulaştı. Hunlardan başlayarak Göktürkler, Selçuklular Türk devlet geleneğinin en önemli safhalarıdır. Burada adalet ve sosyal devlet ana yapıları oluşturmakta, devlet-i ebed-i müddet kavramı da devlet anlayışının özünü teşkil eder. Türk devlet geleneğinin bir devamı niteliğinde olan İlhanlılarda Adaletli yönetim, zümreler arasında ahenk, akıl ve ilim devlet yönetiminin ana unsurları olmuş, kendisinden sonra kurulan devletleri bilhassa Osmanlı Devletini etkilemiştir.

Anahtar Sözcükler: İlhanlılar, Devlet, Cengiz Yasası, Adalet, Akıl.

* Prof. Dr.; Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü:
ilhan.erdem@ankara.edu.tr

STATE MANAGEMENT AND SENSE İN İLKHANİDS

İlhan ERDEM

Abstract

In the 4000 B.C, we encounter the first modern state model in the Sumerian in Asia Minor. From here it has spread all over the world through Babylon. The Turks have reached the state-owned nation's ability very early in the ages. Starting from the Huns, Göktürks is the most important phase of the Seljuk Turkish state tradition. Here, justice and the social state constitute the main structures, and the concept of state-to-state interdependence is the essence of the state understanding. Justice in the Ilkhanids, which is a continuation of the Turkish state tradition, was the main element of the state administration, harmony, reason and knowledge among the people, and the states established after it affected the Ottoman State in particular.

Keywords: Ilkhanids, State, Chingiz Code (The Great Yasa of Chingiz), Justice, Mind.

ZENGİLERDE DEVLET YÖNETİMİ VE ALGISI

İlyas GÖKHAN*

Özet

Bu bildiriye Selçuklu Atabeyliklerinden en önemlisi olan Musul (Zengi) Atabeyliğinde devlet yönetimi hakkında bilgi verilecektir. 1127'de Musul'da İmadeddinZengî tarafından kurulan bu atabeylik kısa süre içinde Halep ve Hama gibi şehirlerini de ele geçirdi. İmadeddinZengi faaliyet alanını Haçlılar üzerine yönelterek 1144'te Urfa'yı fethetti. Bu onun büyük şöhret elde etmesine sebep oldu. Nureddin MahmudZengi zamanında Dımaşk da alınarak merkez yapıldı. Zengîler devlet yönetiminde Büyük Selçukluları örnek aldılar. Zengiler Selçuklulara bağlı oldukları için onların yönetim anlayışını sergilediler. Saray teşkilatları Selçuklulara benzemekteydi. İdari, Mali ve askeri alanlarda Selçukluları taklit ettiler. Zengîler askeri görevleri Türklere verirlerdi. Ancak idarî işlerde diğer Müslüman unsurlar da çalışırlardı.Zengi Atabeyliğine bağlı olarak Mısır'ı alan Selahaddin Eyyubî de devlet yönetiminde onların anlayışını sürdürdü.

Anahtar Kelimeler: Zengîler, İmadeddin, Nureddin Mahmud, Musul, Dımaşk, Devlet Yönetimi

* Prof. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Tarih Bölümü:

STATE GOVERNANCE AND PERCEPTION IN THE ZENGIS

İlyas GÖKHAN

Abstract

In this study, it will be given information about the state governance in Mosul (Zengi) Atabeg which is one of the most important of the Seljuk Atabeyliks. This Atabeg which was founded in the 1127 by Imadeddin Zengi in Mosul extended its borders to include city that is Aleppo and Hama in a short time .Imadeddin Zengi, by directing his activity field to Crusade conquered the Urfa in the 1144. This conquest caused him to get great reputation. In the time of Nureddin Mahmud Zengi, Damascus was conquered as well and here was made center. The Zengis took a model Great Seljuk Empire in the state governance. The Zengis, dependent on the Seljuks adopted also their regime. Court institution of the Zengis looked a like the Seljuks. They imitated the Seljuks in the administrative, fiscal and military fields. The Zengis would give their military duty to the Turks. But beside this, in the administrative affairs also other Muslim groups would work. Also Selahaddin Eyyubi, which conquered Egypt by depending Zengi Atabeg, maintained their understanding in the state governance.

Keywords: The Zengis, Imadeddin, Nureddin Mahmud, Mosul, Aleppo, State Governance.

ORHUN YAZITLARINDA “İL VE İL-TUT-” ÜZERİNE

İsmail TAŞ* - Tahir ULUÇ**

Özet

Orhun Yazıtlarındaki “él” ve “él tut” sözcükleri devlet geleneğinin oluşumunu tartışmaya imkan sağlayacak veriler sunmaktadır. Clauson, “él”in en temel anlamını “bağımsız bir yönetici tarafından yönetilen ve organize edilen politik bir birlik” olarak bildirir. Ona göre “él” sözcüğünün İngilizcedeki en uygun karşılığı “realm/krallık, ülke” anlamlarına gelmektedir. Thomsen da, biraz temkinli olmakla birlikte, “él” sözcüğünün siyasal bir topluluk anlamı ifade ettiğini belirtir. Bununla birlikte ilk dönem metinlerinde “él” sözcüğü semantik olarak genellikle “kağan”, “bodun”, “töre”, “kut” gibi diğer politik terimlerle ilişkili olarak geçer.

Bu anlamda, Yazıtlarda semantik olarak “il tut-“ ile ilişkili olan sözcükler çerçevesinde “il tutmak” yani “devlet kurmak” düşüncesi hakkında şunları söyleyebiliriz: İl tutmanın, yani devlet kurmanın birçok şartı vardır ve bu şartlar, il sözcüğünün kavram alanıyla ilişkilidir. Él, tinsel bir olgu olduğu için, bu manevi değeri üretecek bir iradeye ihtiyaç vardır. Yazıtlarda bu irade kut sahibi Kağan ve çevresi olarak görünmektedir. Devlet yukarıda ifade etmiş olduğumuz gibi kutun en mükemmel şekilde varlığa geldiği, görüldüğü bir siyasal oluşum olarak görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: il, töre, kut, bodun, devlet, kağan

* Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi: hacili1965@hotmail.com

** Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi:

SOME REFLECTIONS ON THE EXPRESSIONS "İL" AND "İL-TUT" OCCURRING IN THE ORKHON INSCRIPTIONS

İsmail TAŞ - Tahir ULUÇ

Abstract

Occurring in the Orkhon Inscriptions, the words “él” and “él-tut” provide the data that allow us to speculate about the notion of State in the ancient Turkish political thought. Clauson describes the most basic sense of the “él” as political unity that is governed and organized by an independent ruler. For him, the most relevant English rendition of the “él” is realm. Thomsen also, though in some more cautious terms, notes that the word “él” means politically organized community. In the early Turkish texts, however, this word occurs in close semantic relation with such other political terms as “*kaghan* / ruler”, “*bodun* / nation”, “*töre* / customary law” and “*kut* / royalglory”.

Thus, in the frame of the words semantically related with the “il-tut”, we can say the following as regards the “il-tutmak”, i.e. establishing a State: There are many conditions to establish a State which are related to the conceptual domain of the word “il”. Since the “él” is a spiritual entity, there is needed a will to generate the spiritual value. The Inscriptions ascribe this generative will to the Kaghan as possessor of the “Kut” or Royal Glory, as well as to his close circle. The State is, as we have just pointed out, the political entity in which the Royal Glory comes into existence in the most complete form.

KeyWords: State, customarylaw, Royal Glory, nation, ruler

KLASİK DÖNEM OSMANLI İDARE ANLAYIŞINI ETKİLEYEN KÜLTÜR HAVZALARI

Kenan Ziya TAŞ*

Özet

Kuruluş ve teşkilatlanmayı şekillendiren müesseselerin ortaya çıktığı dönemden yine kısmen siyasi hudutlarının genişlemesinin durup daralmaya başladığı ve buna bağlı olarak bazı müesseselerinin değişmeye başladığı 17. Yüzyıla kadar olan dönemi Osmanlı'nın Klasik Dönemi diye kabul etmek mümkündür. Bu dönemdeki siyaset etme ve devlet yönetme anlayışının şekillenmesinde etkili olan hususlar nelerdir? Sunulacak bildiride bu anlayışın şekillenmesinde etkili olan ve beslenmesini sağlayan faktörler üzerinde durulacaktır. Bu anlayışın tarihi kökenleri ve bunların etki dereceleri değerlendirilecektir. Bu çerçevede konu ile ilgili eserler üzerinden devlet algısı yorumlanacaktır. Kısaca “siyasetnâme” denilen bu eserler, sayı itibarıyla çok fazladır. Bu sebeple eserler üzerinden ayrıntılı bir değerlendirme yerine eserlerdeki temel anlayışlar toplu olarak değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Müessese, Siyasetname, Osmanlı Klasik Dönem,

* Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü: kztas@hotmail.com

**THE CLASSICAL PERIOD OTTOMAN UNDERSTANDING OF
ADMINISTRATION AND CULTURE CIRCLES THAT
AFFECT IT**

Kenan Ziya TAŞ

Abstract

The Ottoman classical period includes the period from foundation to the 17th century. The end of this period is the period when the enlargement of the borders has stopped and the institutions have begun to change. What influenced the understanding of classical Ottoman administration? What geographical and historical environments have affected it? The answers to these questions will be sought in the report to be prepared. In addition, the state perception of the period will be interpreted and analyzes will be made on the concept of the state. In brief, the opinions in the works called "politics books /siyasetnâme" will be evaluated.

Keywords: Establishment, Seyasatnamah, Classical Period of Ottoman.

ESKİ TÜRK DEVLET FELSEFESİNİN KOZMOLOJİK VE MİTOLOJİK TEMELLERİ ÜZERİNE BİR DEēERLENDİRME

Kürşat KOÇAK* - Çaērı BAKIR*

Özet

Dünyadaki en köklü ve en eski kùltürlerden birine sahip olan Tùrklerin çok eski bir devlet gelenekleri bulunmaktadır. Tùrkler eskiçaēlardan beri maddi kùltür aēısından çok deēerli bir Tùrk devlet felsefesi geleneēi geliştirirken, dūşünsel derinlik olarak insanı hayran bırakacak derecede bir arka plan ve temel oluşturabilmişlerdir. İşte bu dūşünsel arka planı oluşturan faktörlerin başında kozmolojik ve mitolojik kökler gelmektedir. Bu mitolojik ve kozmolojik kökler hiç şüpheşiz Tùrk devlet felsefesine önemli bir derecede derinlik kazandırmış ve evrensel boyutta deēerlendirilebilecek bir devlet anlayışının temellerini oluşturmuştur. Tùrklerin zengin inanç ve mitlerden oluşan dūşünsel dünyaları asırlar boyunca sürdürülecek olan cihan devlet anlayışına kaynaklık etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tùrk Mitolojisi, Tùrk Kozmolojisi, Tùrk Devlet Felsefesi

* Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi: kursatkocak@nevsehir.edu.tr

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi: hacettepefilozofu@hotmail.com

**AN ASSESSMENT ON COSMOLOGICAL AND MYTHOLOGICAL
FOUNDATIONS OF ANCIENT STATE PHILOSOPHY OF THE TURKS**

Kürşat KOÇAK - Çağrı BAKIR

Abstract

Turks, thanks to their rooted and ancient culture, have, accordingly, a very old state tradition. Turks could create a background and basis as an intellectual deepness, which enchanted one, while they, since time immemorial, developed a very valuable Turkish state tradition with regard to material culture. So, there came firstly cosmological and mythological roots as factors that formed this intellectual background. These cosmological and mythological roots, undoubtedly, gave an important deepness to Turkish state philosophy and constituted foundations of a state conception to be judged universally. Intellectual worlds of Turks, which were composed of rich belief and myths, formed the foundation of a universal idea of state, which had continued for centuries.

Keywords: Turkish Mythology, Turkish Cosmology, Turkish State Philosophy

İSLAM SİYASET TEORİĞİ İLE ANADOLU PRATİĞİ

-İlmu Tedbiri'l-Menzil'den Baciyân-ı Rûm'a-

Mehmet HARMANCI*

Özet

“Felsefe nedir?” sorusunun, felsefenin uzun tarihinde, verilmiş pek çok cevabı vardır. Fakat bu cevapların, hiçbirisi onu tanımlamaya, çerçevesini tastamam çizmeye yetmemiş, en azından hep daha fazlası, müteselsil biçimde eklenerek süregelmiştir.

Bu durumun ortaya çıkmasında felsefenin, anlaşılacak için tanımlanmaktan öte hususiyetleri olduğu gerçeğine ulaşmamızı kolaylaştırır. Felsefenin mahiyetini kavramak için ona has “*theoria-praxis*” bağlamını da göz önünde bulundurmamak bunlardan biri sayılabilir.

Felsefeyi tanımak ve onu hayattaki yerinde değerlendirmek için, tanımlamanın ötesinde onu nerede görebileceğimiz, gözleyebileceğimiz sorusu çıkacaktır karşımıza. Teorinin görünür kılındığı pratik karşılıkları nerededir?

İnsanlığın geniş tecrübe yelpazesinin önemli bir kısmının arşivi gibi duran Anadolu'nun, bu soruya verecek cevapları olacağı aşikârdır. Biz o cevaplardan sadece birine bir bakış atmakla çalışmamızı sınırlandırmak istiyoruz.

Kökeni Antik Yunan Felsefesine kadar giden *ilmu tedbiri'l-menzil* bahsinin İslam Felsefesinde aldığı özge hâlin, Anadolu kıtasındaki gündelik uygulamaya izlerini takip etmeyi deneyeceğiz. İslam siyaset teorisinde kendine özgü bir çerçeveye sahip konunun, Anadolu pratiğinde yeri ne denli vardır? *Baciyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları) Teşkilatı*, bu teorik temellerle bağdaştırılabilecek, benzeşen, ilişkili uygulamalara sahip midir? İslam siyaset felsefesi teorik söylemini, Müslüman Türk'ün Anadolu'sunda göstererek varlık bulmuş mudur?

Anahtar Sözcükler: Siyaset Felsefesi, Teori-Pratik, Tedbirü'l-Menzil, Baciyân-ı Rûm, Aile.

* Yrd. Doç. Dr., Konya NEÜAK İlahiyat Fakültesi, İslam Felsefesi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

ANATOLIAN PRACTICE WITH ISLAMIC POLITICAL THEORY

*-from **IlmTadbir al-Manzilto Baciyân-i Rûm-***

Mehmet HARMANCI

Abstract

The question of “what is philosophy” has many answers given in the long history of philosophy. But none of these answers has been able to describe it and set the framework for it. On the contrary, more questions have always been added in succession.

That makes it easier for us to reach the fact that philosophy has characteristics beyond description to be understood. One of these qualities is to consider the context of the “theoria-praxis” which is unique for it to be able to understand the essence of philosophy.

In order to recognize the philosophy and to evaluate its place in the life, we’ll be faced with the question of where we can see and observe it beyond description. Where are the apparent practical provisions of the theory?

It is obvious that Anatolia, which seems to be an archive of an important part of the wide range of mankind’s experiences, has answers to this question. We want to confine our work by only taking a look at one of those answers.

We will try to discuss specific situation in Islamic Philosophy of *ilmtadbir al-manzil* which goes back to the ancient Greek Philosophy by following the traces of everyday practices of Anatolia.

In Anatolian practice how important is this matter which has its own frame in Islamic political theory? Does the organization of *Baciyân-iRûm* (Sisters of Anatolia) have similar and related practices that can be associated with these theoretical bases? What has been seen and appeared while Islamic political theory put its theoretical discourse into practice in Muslim Turks’ Anatolia?

Keywords: Political Philosophy, Theoria-Praxis, *Tadbiral-Manzil*, Sisters of Anatolia, Family.

TÜRK DİLİNDE “DEVLET”, “ÜLKE” VE “YASA” İLE İLGİLİ EN ESKİ SÖZLER*

Mehmet ÖLMEZ*

Özet

İlk defa Eski Türk yazıtlarında karşımıza çıkan ve ‘devlet’, ‘devlet kurmak / yönetmek’, ‘ülke’, ‘kanun’ karşılığında geçen sözcükler sonraki yıllar, başta Buddhist ve Manihaist Uygur metinleri olmak üzere, en uzak Asya’dan Avrasya bozkırlarına değin hem ses hem anlam değişiklikleriyle kullanılmış, kullanılmaya da devam etmektedir. Örnek vermek gerekirse, *él* sözü, yalnızca kelime anlamında kullanılmamış, kağanların, sultanların (hanımların) unvanları, sıfatları olarak İkinci Türk Kağanlığından başlayıp Bozkır Uygur Kağanlığına, Hoço Uygur hanlığına varana değin Türk dilli kavimlerin yöneticilerince kullanılmıştır: *Él-téris*, *Él-Bilge (Katun)*, *Tengride Bolmuş Él-étmiş Bilge Kagan* vb. Hoço Uygur Hanlığı döneminde bu kullanımın yaygın olarak devam ettiğini, hatta yer adlarına dahi geldiğini görürüz: *Él Balık*. Osmanlı döneminde ve öncesinde, Anadolu’da azımsanmayacak bir kullanıma sahip olan *él* sözü Cumhuriyet döneminde dil devrimi aracılığıyla ‘yeniden kazandırılmış’ ve yanlış sayabileceğimiz bir kullanımla, *il* imlasiyle ve ‘vilayet’ anlamıyla tekrar kullanıma sokulmuştur. Oysa kelimenin doğru imlasi ve kullanımı Osmanlı döneminde mevcuttu: Rumeli, Kırklareli, Osmaneli vs.; ‘memleket’ anlamıyla kelime bugün en yakınımızdaki Oğuz dili, Azerbaycan Türkçesinde kullanıma devam etmektedir. Devleti yönetenlerin unvanları da önemli bir konudur. Bu unvanların bir kısmı en eski olarak Türk ve Moğol kavimlerinde, Sienpi (Xianbei) ve Ruanruanlarda görülmektedir. Bir kısım unvanlar ise Çin, İran ve Tibet dilli kavimlere uzanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Devlet, kanun, ülke, Eski Türkçe, Türk Yazıtları

* Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü: olmez.mehmet@gmail.com

OLDEST WORDS IN TURKIC ON ‘STATE’, ‘LAND’ AND ‘LAW’”

Mehmet ÖLMEZ

Abstract

The words seen in the Turkic inscriptions for the first time used for ‘state’, ‘to establish a state’, ‘country’ and ‘law’ were used in other texts, especially in Buddhist and Manichaeist Uyghur texts, in a wide area from the Far East to the Eurasian steppes with some phonetic and semantic changes in time and they are still in use. For example, the word *él* was used not only with its lexical meaning but also as a title for khagans and khatuns of different Turkic tribes, such as the second Turkic Khaganate, Uyghur Khaganate, Kingdom of Qocho etc., as we can see in the titles *Él-térış*, *Él-Bilge (Katun)*, *Tengride Bolmış Él-étmiş Bilge Kagan* etc. It is known that this word was used also for place names, such as *Él Balık*, in the Kingdom of Qocho. Beside Central Asia, the word *él* was also used in Anatolia, in Ottoman and pre-Ottoman periods, and it was “reintroduced” into Turkish with a new -and partly wrong- pronunciation *il* meaning ‘province’ in republic period. However, the word was being used with the correct meaning and spelling in the Ottoman Empire: *Rumeli*, *Kırklareli*, *Osmaneli* etc. *Él* is still in use in Azerbaijani, the closest Oghuz language to Turkish, with meaning of ‘country.’ Another important subject is the titles of rulers. Some of these titles were used by different Turkic and Mongolic tribes, such as Xianbei and Rourans. As for some of the other titles, they trace to Chinese, Iranian and Tibetan tribes.

Keywords: : State, law, land, Old Turkic, Turkic Inscriptions

GÖKTÜRKLERDE DEVLET İDARESİ VE GÖKTÜRK YAZITLARININ TARİHİ DEĞERLENDİRİLMESİNE BİR DENEME

Mihaly DOBROTİVS*

Özet

Bildirimizde Göktürk yazıtları ile İkinci Göktürk Kağanlığının idare sistemi arasında olan ilişkileri incelemek niyetindeyiz. Aynı zamanda Doğu ve Batı Göktürklerini kabile sistemi ve İmparatorluğun başında bulunan hanedanla kabilelerin arasındaki bağlara da değineceğiz.

Anahtar Sözcükler: Göktürk yazıtları, idare sistemi, kabileler, Tölis, Tarduş.

* Yrd. Doç. Dr.; Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Türk Dili Edebiyatı Böl.: dobrotivs@gmail.com

**AN ESSAY ON THE IMPERIA ADMINISTRATION OF THE
GÖKTÜRK EMPIRE AND ITS CONNETCTIONS WITH THE OLD
TURKIC RUNIC MONUMENTS**

Mihaly DOBROTIVS

Abstract

In our paper we are intended to examine the links between the administrative system of the Second Turlic Khanate and the Old Turkic Runic Inscriptions. The connections between the dynasty and the tribal dsystem of the Eastern and Western Turks wsell also be one of the subjects of our researches-

Keywords: Göktürk Inscriptions, administrative system, tribes, Tölis, Tardus

ESKİ UYGURLARDA DEVLET ADALET SAADET

Murat ELMALI*

Özet

Tarihin bilinen ilk dönemlerinden bu yana pek çok milletin devlet tecrübesi olmuş bu tecrübeler onların tarihini meydana getirmiştir. Milletlerin varlığı kimi zaman kurmuş oldukları devletlerin varlığı ile mümkün olmuş, tarihte varlığından haberdar olduğumuz pek çok millet belki de devlet olamadıklarından tarih sahnesinden çekilmiştir. Devlet olmanın önemini asırlar önce kavrayan Türk milleti devlet tecrübesini tekrar tekrar yaşamış ve tarihinin büyük bir bölümünü bu tecrübelerle yazmıştır. Diğer dünya milletlerinde olduğu gibi devletin temelini ne zaman ki adalet ve milletin saadeti üzerine inşa etmişlerse devletleri uzun soluklu olmuş aksi halde bin bir zahmetle kurulan devletler ilk fırtınada sarsılmaya başlamıştır. *devlet-adalet-saadet* kavramlarının birbiriyle olan yakın ilişkisi insanlık tarihinin hemen her döneminde pek çok alanın konusu olmuş ve pek çok ilmi çalışmada yerini almıştır. İnsanlar arasında adaleti kurmak ve dolayısıyla insanların huzurunu sağlamak amacıyla yönelik toplumsal bir teşkilatlanma olan devlet “él” Eski Uygurca metinlerde *kut* ve *törü/nom* kavramları ile yan yana yer almıştır. Bu kavramlar Buddhist kültürünün etkisiyle Eski Uygurca metinlerde *Tejri Burhan-nom törü* (Dharma)-*Burhan kuti* ile sembolleştirilmiştir. Bu metinlerin büyük bir çoğunluğu dini metinlerdir. Halka hitap etmek, onları Buddha saadetine ulaştırmak bu metinlerin en önemli amaçlarıdır. Metinler her ne kadar soyut bir Buddha/Buddhizm ideali ortaya koysalar da öğretici metinlerdeki örnek hikâyelerde ve diğer anlatılarda günlük yaşama dair göndermeler de vardır. Sivil belgeler ise doğrudan hayata dair metinlerdir ve bu metinlerde biz her üç kavramın somut karşılığını doğrudan görebiliriz. Gerek Buddhist Uygur dini metinlerinde gerekse sivil belgelerdeki *devlet-adalet-saadet* kavramlarının ele alınışı Uygurların eski Türk geleneğindeki *Tejri-töre-kut* anlayışının farklı bir şekilde yansımasıdır. Gelenek devam etmekte fakat Uygurların içine girmiş oldukları yeni kültür dairesi geleneğin tarzını değiştirmektedir. *Tejri-törü-kut* anlayışı Buddhist kültürden hareketle *Burhan-nom törü* (Dharma)-*Burhan kuti* anlayışı ile varlığını devam ettirmiştir. Bildiride Eski Uygurca metinlerden hareketle bu üç kavram ele alınmış Eski Uygurların devlet yönetimi ve algısı anlaşılmasına çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Uygur, Eski Uygurca, él, törü, kut

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi: muratelmali1@gmail.com

STATE JUSTICE HAPPINESS IN OLD UYGHURS

Murat ELMALI

Abstract

Since the beginning of history, a lot of nation had the experience of having a state and this formed their national history. The existence of the nations became possible through the existence of their states and perhaps a lot of nations ceased to exist simply because they could not achieve to have a state. Turkish people, who understood the importance of having a state, had states so many times and created history with the help of the experience they gathered in this way. As in many other states, when they built their states on the principles of justice and the welfare of their people, their states lasted for so long; on the other hand, they saw the failure of them although they faced with tiny problems. The terms “state-justice-welfare” have always attracted attention of many fields of study. State or in other words “él”, which is an organization to provide the people with justice and to keep the peace among them with the help of it, was always pronounced side by side with the terms “kut” and “törü/nom”. These terms, with the effect of the Buddhist culture, were symbolized with “Tengri Burhan-nom törü (Dharma)-Burhan kut”. Giving sermon to the people and help them reach the peace of Buddha is the purpose of these texts. Although the texts presented a very abstract ideal of Buddha/Buddhism, the exemplary stories in these texts also refer to the daily life, and we can also see all these three terms in a very solid sense directly. The way that these terms, namely “state-justice-welfare”, are handled in both the religious texts of the Buddhist Uyghurs and the civil texts, is a reflection of Uyghurs’ understanding of “tengri-töre-kut” in a very different way. The tradition continued, but the new culture that the Uyghurs entered in changed the style of the tradition. The tradition of “tengri-törü-kut” continued as “Burhan-nom törü (Dharma) Burhan kut” with the effect of Buddhist culture. This study deals with these three concepts on the basis of Old Uyghur texts and seeks to understand how Ancient Uyghurs ruled their states and how they perceived it.

Keywords: Uyghurs, Old UyghurTurkish, él, törü, kut

ÇİNCE KAYNAKLARDAKİ *TİELE* VE *XUEYANTUO* DEVLET ADININ AÇIKLANMASI

Borcikitai MUREN*

Özet

Orhon Yazıtlarında kaydedilmiş *oyuz* kelimesi Çin tarih kaynaklarında *TieLe* 鐵勒 olarak geçmektedir. Çince tarihsel kayıtlara göre *TieLe* kelimesi:

GaoChe 高車、*ChiLe* 敕勒、*DingLing* 丁零、*DiLi* 狄歷 kelimeleriyle aynı anlam ifade etmiştir. *GaoChe* kelimesi ise *qanli* 康里 kelimesinin anlam tercümesidir. *GaoChe* “yüksek kamyon, yüksek/büyük araba” anlamına geliyor, Türkçe *qanli* da “araba” veya “yüksek/büyük araba” demektir. *GaoChe* adı, Tabgaç Xien Biler 拓跋鮮卑 tarafından Çince tarihsel metinlere kaydedilmiştir.

DiLi、*DingLing*、*ChiLe*、*TieLe* sözcükleri ayrı harflarla yazılmış olan aynı bir kelimeyi ifade eden yabancı kelimedenden ibarettir. Bu kelimeler eski Çin çevresinde farklı hanedanların farklı kaydetmesiyle ortaya çıkmıştır; *DiLi* 狄歷 kelimesi Xi Zhou 西周, Chun Qiu 春秋 dönemine (M.Ö.11. yüzyılın başları) ait en eski yazma şeklidir; *DingLing* 丁零 ise Zhan Guo 戰國 ve Qin Han 秦漢 dönemine (M.Ö. 4. yüzyıldan beri) ait resmi yazışma dilinde ifade edilmiş halidir; *Chi Le* 敕勒 ise Wei Jin 魏晉 on altı beglik döneminde (4.yüzyıldan beri) Bei Chao 北朝lıların (doğu Xien Biler) yazma biçimidir; *Tie Le* 鐵勒 ise Bei Chao 北朝 ve Sui Tang 隋唐 dönemlerinin (6.yüzyıldan beri) resmi dilinde ifade edilmiş biçimidir; *DiLi* ve diğer kelimelerin anlamı muhtemelen *qanli* kelimesinin taşıdığı anlam gibi ‘araba’ ile ilgili olabilir. Farklı harflarla yazılmış olan bu biçimler ise Modern Moğul *caterge* kelimesinin en eski yazılmış hali olan *tegrek* kelimesinden gelmiş olabilir, yada söz konusu olan bu farklı biçimler eski Uygurca-Moğul *catilgen* (*telegen*) kelimesinin asıl biçimi olan (prototipi) *telik* kelimesinden gelmiş olabilir. *tegrek*、*telik* kelimesinin asıl anlamı da “daire, çember, halka” demektir.

XueYanTuo 薛延陀 adı *XueveYanTuo*’den ibaret iki isimden türemiştir : *Xue*, Sir demektir; *YanTuo*, Yont (at) demektir, yani, Çince tarihi metinlerde *HeLan* 賀蘭、*BoMa* 駝馬 adlarıyla kaydedilmiştir .

Anahtar Sözcükler: *TieLe*, *GaoChe*, *qanli*, *XueYanTuo*, *Sir-Yont*

* Doç. Dr.; Çin İç Moğolistan Üniversitesi Moğolistan Akademisi Moğol Tarihi Kurumu: Baowensheng2005@163.com

THE INTERPRETATIONS OF THE CHINESE HISTORICAL NAMES OF *TIELE* AND *XUE YAN TUO* KHANATE

Borjikitai MUREN

Abstract

The oğuz tribe which recorded in Turk icinscriptions was same with *Tie Le* in the Chinese historical records. According to Chinese historical records, *Tie Le* 鐵勒 was as same as *Gao Che* 高車, *Chi Le* 敕勒, *Ding Ling* 丁零, *Di Li* 狄歷. The word *Gao Che* was from the word *qanli*. *Gao Che* means big carriage in Chinese, and *qanli* also means carriage or big carriage in Turkic. *Gao Che*, this appellation was brought by *Tuoba Xianbei* 拓跋鮮卑 people into Chinese historical records. The appellation of *Di Li*, *Ding Ling*, *Chi Le* and *Tie Le*, etc, were the different ways of the transliteration and writing of the same foreign word during the different dynasties. *Di Li* was the oldest form of writing during the Western Zhou 東周 Dynasty, Chunqiu period and Warring States period (approximately since Eleventh Century BC); *Ding Ling* was the official writing of Warring States period and the Qin 秦、 Han 漢 Dynasty(approximately since 4th Century BC). *Chi Le* was the writing of the Northern Dynasties(Eastern Xianbei 東部鮮卑) in the Wei 魏、 Jin 晉 Dynasty and the Sixteen Kingdoms (approximately since 4th Century AD), the official writings during the periods of *Tiele*, the Northern Dynasties and Sui 隋, Tang 唐. *Tie Le* (*Chi Le*, *Ding Ling* and *Di Li*) should be the transliteration of *tegrek* in classic Mongolian and *terge* in modern Mongolian, which means the carriage as *Gao Che*, or the transliteration of *telik*, the prototype of *tilgen* (wheel)- *telegen* (war chariot) in the classic Mongolian *tilgen*. *Tegrek* and *telik* meant circle and spin at first, supposedly extended to the meaning of carriage later.

The name of *Xue Yan Tuo* 薛延陀 consists of two parts, *Xue* 薛 and *Yan Tuo* 延陀: *Xue* is the same as *Sir*, *Yan Tuo* is the same as *Yont* (horse), which the Chinese historical documents recorded as *He Lan* 賀蘭, *Bo Ma* 駁馬 (both of them means potted horse).

Keywords: *Tie Le*, *Gao Che*, *qanli*, *Xue Yan Tuo*, *Sir-Yont*.

TÜRLERE GÖNDERİLEN PEYGAMBERLER VE OĞUZ KAĞAN'IN PEYGAMBERLİĞİ MESELESİ

Mustafa BAŞ*

Özet

Din olgusu, insanlarda yaratılıştan var olan ve her zaman varlığını koruyan bir duygudur. Bu olgu ile insan kendini ve alemde var olanları kimin yarattığını araştırır, gücünün yetmediği yerlerde destek alacağı, sığınacağı bir varlığa ihtiyaç duyar. Bu düşünce ile soyuttan somuta geçerek önce kendi çevresindeki varlıklardan daha üstün “manevi varlığı” sezebilir. Böylece kendisinin ve çevresindekilerin üstünde bir “Yüce Varlık”ın bilincine içten bir sezgi ile ulaşır ve her şeyi yaratan bir yaratıcının bulunduğunu kabul ederek O’na bağlanır. Çünkü Allah, yarattığı ve sorumluluklar yüklediği insanı, içine düştüğü karanlık ve sapık yollardan kurtarmak ve onları doğruya, güzele ve iyiye davet etmek için peygamberler gönderir. Kur’an, gönderilen peygamberlerin bazılarının hayat hikayesi ve mücadelelerinin insanlara anlatıldığını, bazıları hakkında ise bilgi verilmediğini zikreder. Ayrıca her millete kendi dili ile peygamberler gönderildiğini de vurgular.

Her kavme peygamber gönderildiği ilkesinden yola çıkılarak Türklere gelen peygamberler üzerine çeşitli fikirler yürütülmüş, Oğuz Kağan’ın gönderilen ve ismi zikredilmeyen peygamberlerden olabileceği ileri sürülmüştür. Destanın anlatımlarından birinde Oğuz Kağan yeni bir dini anlayışı savunan, bu sebeple babası ve amcalarıyla savaşıarak Han olmuştur. Bu anlatın onun peygamber olabileceği görüşlerine kaynaklık etmiştir. Ayrıca Türklerin tanrı anlayışları, uyguladıkları törenin İlahi Metinlerdeki ilkelerle benzerlik göstermesi ve Oğuz Töresi olarak anılması, bu görüşlere bir başka temel olmuştur. Erken dönem Osmanlı Tarihçilerinden bazıları da, onun tek tanrıya inancı yaymaya çalıştığını dile getirmişlerdir. Zülkarneyn hakkındaki ayetlerin açıklaması yapılırken de, yine destandan hareketle onun Zülkarneyn olabileceği görüşü de dile getirilmiştir. Oğuz Kağan’ın danışmanı konumundaki İrkıl Ata’nın da gönderilen peygamberler arasında ismi zikredilmiştir. Ahlaki kurallar ile toplumsal yasaların kurucusu ve isimlendiricisi olması, bu yasaların evrensel ahlaki doğrular içermesi onun Türklere gönderilen ve hakkında bilgi verilmeyen Peygamberlerden biri olabileceğini desteklemektedir.

Anahtar Sözcükler: Türklere, Zülkarneyn, Peygamber, Oğuz Kağan, Tevhid.

* Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi: mustafa.bas@bilecik.edu.tr

THE PROPHETS SENT TO TURKS AND THE TOPIC OF OGUZ KHAN'S PROPHECY

Mustafa BAŞ

Abstract

The phenomenon of religion is a sensation mankind has had ever since creation up until this very day. Due this phenomenon, humans search for the power behind the existence of themselves and the whole universe, they require a presence from which they can seek refuge and support in times where they feel utter helplessness. Thus and so, with this idea mankind can transition from abstract to concrete thoughts, realizing the “spiritual power” far more superior to its surroundings. Hence, owing to an intuition deep within, man comes to the conclusion that there exists a “Superior Being” who has created everything, thus he wilfully commits himself to his creator. Allah has created mankind whom He holds accountable for their actions, therefore He sends prophets in order to rescue them from the twisted and deviant paths they encounter while showing them all that is right, good and great. Quran states that, although the lives and struggles of a number of prophets have been told, some of the prophets aren't mentioned. Furthermore, it is emphasized that each nation has been sent prophets who are able to speak in their tongue.

Correspondingly, there have been various opinions over the prophets that have been sent to Turkish people and the idea that Oguz Khan could be one of the prophets who haven't been mentioned has been put forth. In one version of the legend, Oguz Khan becomes the “Khan” after a conflict between him and his father and uncles arises due to him advocating a new religious understanding. This version of the legend is the source of the ideas putting forward the possibility of Oguz Khan being a prophet. Additionally, this idea has also been supported by the religious beliefs of Turks, the similarity between their customs and the principles of the Sacred Texts and these customs being called the “Oguz Traditions”. Some of the early Ottoman historians have also stated that he had tried to spread the belief of monotheism. In the explanations of the verses about Zulqarneyn, based on the legend, it is suggested that Oguz Khan could be Zulqarneyn. Oguz Khan's mentor “Irkil Ata” is also mentioned among the prophets that have been sent. Ethical and communal rules being founded by and named after him and the fact that these rules encompass universal moral facts corroborate the idea that he might be the prophet sent to Turks, being among the prophets who have not been mentioned.

Keywords: Turks, Zulqarneyn, Prophet, Oguz Khan, Tawhid.

İSLAM DÜNYASINDA DEVLET MEFHUMUNUN GELİŞİMİ VE TÜRK DEVLET ANLAYIŞI İLE MUKAYESESİ

Mustafa DEMİRCİ*

Özet

Müslümanlar tarih sahnesine çıktıktan kısa bir süre sonra bin yıllık dünya düzenini yıktılar ve Dört halife, Emeviler, Abbasiler gibi büyük devletler kurdular. Bu devletler ile dünya tarihini köklü bir şekilde etkilediler. Bu ilk Arap-İslam devletleri üç asır sonra merkezi gücünü kaybederken, onların yerini Doğu İslam dünyasında Türklerin kurduğu devletler aldılar.

İlk Müslüman Türk devletleri ile başlayan bu süreç, en doğuda Karahanlılar, Gazneliler ve Selçuklular ile devam etti. XV: asra gelindiğinde İslam dünyası bütünüyle Türkler tarafından kurulmuş olan Osmanlılar, Safeviler, Babür ve Çağatay devletleri tarafından idare ediliyordu. Özelde İslam dünyasında, genelde dünya, Avrupalı sömürgeci devletlerin yayılmaya başladığı XIX.asra kadar Müslüman Türk devletleri tarafından idare edildi.

Bu başarı öncelikle Müslüman Türklerin geliştirdiği siyasal sistemin bir başarısıydı. İslami Türk siyasi mentalitesinin ruhu anlaşılmadan Türklere İslam dünyasındaki başarıları da anlaşılmaz.

Bu tebliğimizde önce İslami devlet mefhumunun kökleri ve tarihsel gelişimi ortaya konmaya çalışılacak, ardından da bu siyaset ve devlet anlayışına Türklerin beraberinde getirdikleri devlet ve siyaset anlayışının nasıl bir katkıda bulunduğu ve sentez yaptığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Devlet, İslam, Türk, Siyaset.

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü: mustdemirci@hotmail.com

THE DEVELOPMENT OF THE STATE CONCEPTION IN ISLAMIC WORLD AND ITS COMPARISON WITH THE TURKISH STATE CONCEPTION

Mustafa DEMİRCİ

Abstract

As soon as Muslims come to the stage of history, they destroy the world order of a thousand years and Four caliphs, Umayyads, Abbasids, such as established large states. These deeply influence world history.

While these first Arab-Islamic states lost their central power after three centuries, the states that the Turks set up their place in the East Islamic world. This process, which started with the first Muslim Turkish states, continued with Karahanlılar, Gazneli and Seljuks in the easternmost. XV. the Islamic world was ruled by the Ottomans, the Safavids, the Babur and the Chagatai states, all of which were founded by the Turks.

In particular, in the Islamic world, the world in general was governed by Muslim Turkish states as far as XIX, the beginning of European domination. This success was primarily a success of the political system developed by Muslim Turks. Without understanding the spirit of the Islamic Turkish political mentality, the achievements of the Turks in the Islamic world are not understood either.

In this paper, we will try to reveal the roots and historical development of Islamic state concept first.

Later on, it will be tried to show how the understanding of the state and politics of the Turks contributed to this understanding of politics and state, and how they synthesized the end result.

Keywords: State, Islam, Turks, Politica

TÜRK DEVLET GELENEĞİ İÇERİSİNDE HÂKİMİYET ALAMETİ OLARAK PARALAR VE ÖZELLİKLERİ

Mustafa KALKAN*

Özet

Allahın yeryüzündeki ışığı olan ve kut ile (yönetme selahiyeti verilmiş olan) hakimiyeti altındaki halkı sevk ve idare etmek üzere görevlendirilen Tanrıkut'un hükümlerini tamamlayan başka unsurlarda vardır. Tuğ (bayrak) diktirmesi, nevbet vurdurması, hutbe okutması, çeşitli unvanları-lakapları halifenin onayı ile kullanması, otağ (saray) diktirmiş olması, tahta oturması, taç takması, çetir kullanması, tıraz ya da hilat giymesi ya da sikke darbettirmesi, hakimiyet alametleri arasında yer alır. Bu alametler içerisinde özellikle ele alacağımız konu sikke darbidir. İskitler döneminden beri Grek ustalara darbettirilen sikkeler de imparatorun adı, onu sembolize eden resmi ya da sembol olarak kullandığı damgalar paralara nakşedilmiştir. Harezmler, Otrarlılar, Tarnavaçlılar, Arslaniler, Türkesler, Dokuz Oğuzlar (Tuhus), Karluklar, Karahanlılar, Harzemşahlar, Anadolu Selçukluları ve Artuklulara ait olan sikkelerde hakimiyet alameti olarak ne tür isim ve sembollerin (damgaların) kullanıldığı ele alınmıştır.

Örneklerle bu sembollerin (damgaların) ve lakapların ifade ettiği anlamlar, kullanılan unvanların doğu geleneği içinde ifade ettiği değerler, tebliğimizde ortaya konulmaya çalışılacaktır. Farklı devletlere ait birkaç örneği verilen sikkenin, kendilerine ait belirgin özellikleri vardır. İslami dönem öncesinde kullanılan sikkelerin Runik (Göktürk) yazılı örneklerinde bazı boylara ait damgalar, boyu vurgulamak amacıyla hâkimiyet alameti olarak kullanılırken, Türkeslerin ve Karlukların darbettirdiği örneklerde de her iki kültürün (Türk-Pers) mali ilişkilerinde kolaylık sağlaması amacıyla sikkelere çift dilde Runik Yazı ve Sogd Yazısı nakşedilmiştir. İslami geleneğin oturmasıyla birlikte ilk dönemlerde görülen kağanlara-sultanlara ait Türk adları, yerlerini Arap isimlerine, halifenin adını sikkelerde zikretmeyen Karahanlı kağanlarının daha sonra bu adları sıklıkla zikretmeye başladıkları, diğer Türk devletlerinde ise halifenin adının sikkelerde önemli bir vurgu olarak ön plana çıktığı görülür. Daha birçok detayın rahatlıkla tespit edilebileceği sikkeler, kültür tarihimiz açısından eşsiz birer örnektir. 1000'in üzerinde sikke incelenerek hâkimiyet anlayışı ve devlet yönetimi açısından yaşanan değişim seyri, sikkelerin verileri ışığında değerlendirilmeye çalışılacaktır.

* Doç. Dr., Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi:
kalkan12@hotmail.com

MONEY AND ITS PROPERTIES AS A SIGN OF DOMINATION IN TURKISH STATE TRADITION

Mustafa KALKAN

Abstract

There are other elements that complement Tanrıkut's concept of sovereignty, which is the light of God on earth and assigned to administer and administer the people under the rule of kut (the authority to govern).

The use of various names and nicknames with the approval of the Orthodox, the decoration of the palace, the sitting of the throne, the wearing of a crown, the use of ghats, the wearing of trilas or hilats or the coin trickery. Among these portraits, we will especially deal with coins. Since the time of the Scythians, Greek coffers have been imbued with the name of the emperor, and the stamps they used as symbols or symbols to symbolize him.

What kind of names and symbols (stamps) were used as a sign of mastery in the coins belonging to the Khorezm, Persians, Tarnavacılar, Arslan, Turkes, Nine Oghuzs (Tuhus), Karluks, Karahanlılar, Harzemşahlar, Anatolian Seljuks and Artuks.

By means of examples, the meanings of these symbols (stamps) and nicknames, the values expressed by the eastern traditions of used titles will be tried to be revealed in our paper.

There are certain characteristics of the faction given a few examples from different states. In the examples of Runik (Göktürk) written before the Islamic period, the stamps belonging to some tribes are used as portraits of dominance in order to emphasize the size, while the examples of the Turks and Karluks have been used as examples of Runik Yazı and Sogd. The letter is embroidered. Turkish names of kagans and sultans seen in the first periods with the Islamic tradition are seen to be the names of Arabs and Karahanlıkagans who did not mention their name in the coffins of the caliphs and then they started to mention these names frequently.

Many of the details that can be easily identified in the cichlid, cultural history is a unique example in terms of our history. More than 1000 coins will be examined to try to assess the change in the way of dominance and state administration in the light of the coins' data.

OSMANLI SİYASETNAMELERİNDE DEVLET VE LİDERLİK

Mustafa TEKİN*

Özet

Devlet ve liderlik, her devrin önemli gündemlerinden birini oluşturmuş ve tartışılmıştır. Bilhassa modern zamanlarda sekülerleşme süreci ile birlikte devletin doğasına dair yeni tartışmalar gündeme gelmiştir. Nitekim Thomas Hobbes, modern devletin doğasına dair önemli tartışmalar yapmıştır. Bugün de siyaset, yönetim, küreselleşme vb. kavramlar eşliğinde devlet konusunda ortaya çıkan problemler, aslında tekrar devletin doğası ve işlevleri üzerinde durmayı zorunlu kılmaktadır.

Belki aktüel devlet tartışmalarının önemli bir ayağını, her toplumun kendi tarihsel sürecinde devlet anlayışı ve neliği oluşturmaktadır. Bu, biraz da günümüzde devlet üzerine konuşabilmenin gelenekle zorunlu bağları açısından önem taşımaktadır. Zira bir toplum sürekliliklerle devam eder. Bu açıdan tarihsel süreçte kırılmalar olsa da, “yeni” olanı gelenekle temas ettirmeden sağlıklı bir inşa söz konusu olamaz.

Zikredilen mentaliteden yola çıkarak, biz bu tebliğde Osmanlı Dönemi siyasetnamelerinde devlet ve liderlik anlayışını analiz etmeye çalışacağız. Hiç şüphesiz Osmanlı devleti oldukça uzun ömürlü bir devlet olup, bizlere önemli bir tecrübe bırakmıştır. Bugün de bu mirastan vareste olduğumuzu düşünemeyiz. Bu bağlamda bir toplumun aynı zamanda düşünsel arkaplanı ve siyasi birikimlerini yansıtmaları hasebiyle siyasetnameler üzerine odaklanmayı tercih ettik. Tebliğimiz Osmanlı siyasetnamelerinde varolan verilerden yola çıkarak, arkaplandaki devlet ve liderliğe dair ilkeler, tezler ve yaklaşımları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla tebliğimiz veri analizine dayanacaktır.

Ancak osmanlı siyasetnameleri sayıca fazla olduğundan aralarından örneklem seçerek çalışmak metodolojik açıdan da uygundur. Bu minvalde, Osmanlı'nın ilk, orta ve son dönemlerini temsil etmek üzere üç Siyasetname üzerinden bir okuma yapılmaya çalışılmıştır. Fakat farklı zamanlardaki ilgili çalışmalardan faydalanılmıştır. Tebliğimiz, devlet ve liderlik anlayışlarını, din sosyolojisi perspektifinden yorumlamak, analiz etmek ve sonuca gitmek üzerinde kurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Devlet, Liderlik, Siyasetname, Sosyoloji.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi: mtekin7@hotmail.com

STATE AND LEADERSHIP IN BOOKS OF GOVERNMENT OF OTTOMAN

Mustafa TEKİN

Abstract

Issues state and leadership composes one of the important agenda in every period. Particularly with secularization process in Modern times, new discussions on nature of state come to order. Just as, Hobbes questioned important discussions on nature of modern state. Today, problems that arises on state accompanied by some conceptions like policy, government, and globalization, makes it necessary to discuss on nature of state again.

Probably, one of important branch in actual discussions of state is understanding of state of society in historical process. Because discussions of state is critically important in terms of inevitable connections with tradition. So a society lives with continuances. In fact it is possible to see some breaks in history but a heathful construction never express without coming into contact with tradition.

As from aforacited mentality, we try to analyze in this paper, understanding of state and leadership in books of government in Ottoman period. Without a shadow, Ottoman state was long-lived. We have important experience . Today we don't think to be exempted from this inheritance fully. In this context, we prefer to focus on books of governments in ottoman state. Because of books government reflects intellectual background and accumulations. This paper aims to discover elements, thesis and approaches on state and leadership as from current datas in books of government. Thus our paper grounds on data analysis.

But books of government in ottoman state are over. So we selected samples between them. In this way, it is tried to read out of three books of government with regards to represent first, middle and last periods of Ottoman State. But it is benefited from different books. Our paper is built to interpret analze and argue to the cause understandings of state and leadership from sociological point of view.

Keywords: Ottoman, Religion, State, Leadership, Book of government, Sociology.

ESKİ TÜRK TOPLUMUNDA DEVLET FİKRİ VE ANLAYIŞI

Salim KOCA*

Özet

İnsan topluluklarının tarih boyunca kurdukları en büyük müessese devlettir. Devlet kurmak, hiç kuşkusuz kamu hukuku ve teşkilât meydana getirmektir. Kamu hukuku ve devlet teşkilâtı da ileri ve gelişmiş kültürlerin ürünüdür. İlkel ve geri kültürlerde ise, devlet fikri ve teşkilâtı hemen hemen hiç görülmemiştir.

Devlet; halk, ülke, egemenlik ve teşkilât olmak üzere dört temel unsurdan oluşur. Bu dört temel unsurun içinde yer aldığı bir tanım yapacak olursak, şöyle dememiz gerekir: Devlet; bir topluluğun (hak)ı belirli bir toprak parçası üzerinde (ülke), egemenlik haklarını hiçbir sınırlama olmaksızın kullanmak suretiyle kurduğu, geliştirdiği siyasî, sosyal ve hukukî teşkilâttır.

Türklerde devlet fikrinin kökleri, eski medeniyetlere kadar uzanmaktadır. Bilim adamları, eski Çin, Mezopotamya, İran, Hindistan ve Anadolu medeniyetleri üzerinde yaptıkları araştırmalarda belirgin şekilde Türk kültürünün izlerine rastlamışlardır. Hatta onlara göre, bu medeniyetler, varmış oldukları yüksek seviyeye ancak Türklerin teşkilatçı yetenekleri sayesinde ulaşabilmişlerdir. Bu durum şu gerçeği ortaya koymuştur: Türklerde devlet fikri pek erken çağlarda doğmuş ve gelişmiştir. Onlar, Orta Asya'ya hükmeden büyük devletler kurdukları gibi, dünyanın öteki yerlerine göç ederek, gittikleri yerlere de devlet fikrini götürmüşlerdir. Nitekim Türklerin tarihte kurdukları devlet sayısı 100'ün üzerindedir. Bu sayıya dünyada hiçbir millet ulaşamamıştır. Burada hemen belirtelim ki, Türklerin bu teşkilatçı yeteneklerinde onların İslâm dinine ve medeniyetine girinceye kadar Orta Asya'da yaşadıkları Atlı-Göçebe hayat tarzının başlıca rolü ve etkisi bulunmaktadır.

Bu bildirinin başlıca amacı, Türklerdeki devlet fikrinin tarihî temellerini bulup göstermektir.

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

THE IDEA AND UNDERSTANDING OF STATEHOOD IN ANCIENT TURKIC SOCIETY

Salim KOCA

Abstract

The greatest institute human groups have founded throughout history has been the state. Without doubt, founding a state is about creating public law and an organization. Public law and state organization are products of advanced and developed cultures. The idea and organization of state has almost never been seen among primitive and backward cultures.

The state is formed from four fundamental elements, namely the people, country, hegemony and organization. If we are to make a definition containing these four fundamental elements, we have to say thus: The state is a political, social and judicial organization established by a group (the people) on a certain piece of land (country) by using all of its hegemonic rights without any restrictions.

Origins of the idea of statehood among the Turks go back to ancient civilizations. Scholars have encountered visible traces of Turkic culture during their studies on ancient Chinese, Mesopotamian, Iranian, Indian and Anatolian civilizations. As a matter of fact, these civilizations were able to reach their high levels only thanks to the organizational abilities of Turks. This case has revealed the fact that the idea of statehood emerged and developed at very early times among the Turks. While founding great empires that ruled Central Asia, they also migrated to other parts of the world and brought the idea of statehood with them to the places they went. Hence, the number of states founded by Turks in history is well beyond one hundred. No other nation has ever managed to reach this number. We should quickly note here that the Horse-Nomadic life style of Turks they possessed in Central Asia until their conversion to the Islamic religion and civilization has the primary role and influence in their organizational ability.

The primary purpose of this paper is to find out and present the historical foundations of the idea of statehood among the Turks.

YAZITLARDA ADI GEÇEN UZAK DOĞU DEVLETLERİ: KORE HANEDANI, KUZEY ÇİN HANEDANLARI, MOĞOL TOPLULUKLARI VB.

Yong Song Lî*

Özet

Kül Tegin Yazıtı ile Bilge Kağan Yazıtı'nda Birinci Türk Kağanlığı'nın bir kağanının cenaze törenine temsilciler gönderen devlet veya topluluklar doğudan başlayarak saat yönünde anılmaktadır. Bunlardan *büekli*, *çöllüg el*, *tabgaç*, *kıtañ* ve *tatabı*, Doğu Asya'da bulunmaktadır.

Büekli, Kore Yarımadasının kuzey kısmı ile Mançurya'da bulunmuş olan eski bir Kore krallığı Goguryeo (고구려/高句麗, M.Ö. 37 ~ M.S. 668) olsa gerek. Bu yüzden *bökküli* (< *bäkküli < *mäkküli 貂句麗) veya *bökköli* (< *bäkköli < *mäkköli 貂高麗) okunması gerekmektedir.

552 ~ 577'de yani (Birinci) Türk Kağanlığı'nın ilk 25 yılında Kuzey Çin'de Kuzey Qi ve Batı Vey / Kuzey Zhou olmak üzere iki *Tabgaç* devleti mevcut olduğuna göre, Göktürklerin birine *çWlgI* (~ *çWlgII*) ve diğerine *Tabgaç* diyerek bu iki *Tabgaç* devletini ayırt ettiğini düşünmeliyiz. Büyük bir olasılıkla, Kuzey Zhou'ya *çWlgI* (~ *çWlgII*) ve Kuzey Qi'ye ise *Tabgaç* denk gelir. Eğer öyleyse, *çWlgI* (~ *çWlgII*) adı *Çülüğ el* 'Çi'lülerin devleti' (< *Çü* (< 周 *Zhōu*) + *-lüg* 'addan sıfat yapan ek' + *el* 'devlet, ülke') olarak çözümlenebilir. *-IXg* eki, günümüzde olduğu gibi yeradına eklenebilir.

Kıtañ ile *Tatabı*, Göktürklerin doğu komşuları olmasına rağmen Birinci Türk Kağanlığı'nın bir kağanının cenaze törenine temsilciler gönderen devlet veya topluluklar listesinde en son zikredilmektedir. Ama Kül Tegin'in cenaze törenine temsilciler gönderen devlet veya topluluklar listesinde ilk önce yer almaktadır.

Tatabı adı, Çin kaynaklarında *Kumo Xi* ve *Xi* olarak geçse de daha çok 5~6. yüzyılda Mançurya'nın batısındaki Taoer Nehri ile Şira Müren Nehri arasında yaşayan bir göçebe halk olarak kaydedilen Didouyu'yu (地豆于 *Didōuyū*) hatırlatmaktadır.

* Dr., Güney Kore.

FAR EASTERN COUNTRIES MENTIONED IN THE TURKIC INSCRIPTIONS: KOREAN DYNASTY, DYNASTIES IN NORTH CHINA, MONGOLIAN COMMUNITIES

Yong Song Li

Abstract

In Kül Tegin Inscription and Bilgä Kagan Inscription, countries or peoples that sent representatives to a kagan's funeral of the First Turkic Kaganate are mentioned clockwise starting from the East. Among them, *bükli*, *čöllüg el*, *tabgač*, *kitan* and *tatabi* are in East Asia.

Bükli must be the ancient Korean kingdom of Goguryeo (고구려/高句麗, M.Ö. 37 ~ M.S. 668) located in the northern part of the Korean Peninsula and Manchuria. Therefore, it should be read as *bökküli* (< **bäkküli* < **mäkküli* 貂句麗) or *bökköli* (< **bäkköli* < **mäkköli* 貂高麗).

From 552 to 577, i.e. in the early 25 years of the (First) Turkic Kaganate, there were two *Tabgač* states: Northern Qi and Western Wei / Northern Zhou. For this reason, we should suppose that the Köktürks distinguished two *Tabgač* states by calling one state *ČW'lgI* (or *ČW'lgIl*) and the other state *Tabgač*. In all probability, *ČW'lgI* (or *ČW'lgIl*) and *Tabgač* are the Northern Zhou and the Northern Qi respectively. If so, *ČW'lgI* (or *ČW'lgIl*) can be analyzed as *Čülüg el* 'realm/country of the Čü people' (< *Čü* (< 周 *Zhōu*) + *-lüg* 'suffix forming possessive noun/adjective' + *el* 'realm/country').

Although *Kitan* and *Tatabi* were also the east neighbors of the Köktürks, they are mentioned lastly in the list of the countries or peoples that sent representatives to a kagan's funeral of the First Turkic Kaganate. However, their names appear firstly in the list of the countries or peoples that sent representatives to Kül Tegin's funeral.

Although the name of *Tatabi* appears *Kumo Xi* and *Xi* in the Chinese sources, it reminds us more of *Didouyu* (地豆于 *Didōuyú*), a nomadic people of 5th ~ 6th centuries in the area between Taoer River and Shira Müren River to the west of Manchuria.

ZÜBDETÜ'L-ÂSÂR VAKAYİNAMESİNDEKİ DEVLET TEŞKİLATI TERİMLERİ

Zuhal ÖLMEZ* - Sevim ERDEM**

Özet

Genel tarih kaynağı olan *Zübdetü'l-Âsâr*, Abdullah bin Muhammed bin Ali Nasrallahî tarafından Türkçe (Çağatayca) yazılmış, 1525 yılında tamamlanmış ve Süyünc Hoca Han'ın oğlu olan Sultan Muhammed'e ithaf edilmiş bir eserdir. Bu eserde yazar, kendi dönemine kadar olan birinci el kaynakları kullanmış ayrıca gördüğü olayları anlatmış, çağdaşı kişilerden dinlediklerini de eserine aktarmıştır. Aslı kayıp olan eserin 3 nüshası bulunmaktadır. Burada değerlendireceğimiz kelimeler devlet teşkilatına dair terimlerdir. Eserin tarihî bir kaynak olması sebebiyle tarihî olaylar anlatılırken kullanılan terimler de bize o dönemki teşkilatlar hakkında bilgi vermektedir. Bu bildiri kapsamında özellikle Timurlulara ait devlet teşkilatıyla ilgili belli başlı terimler (*mak*, *kurç*, *karavul*, vb.) üzerinden dönemin devlet teşkilatı ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Zübdetü'l-Âsâr, vakayiname, teşkilat terimleri.

* Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü;

** Arş Gör, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü;

THE TERMS OF STATE ORGANISATION IN THE CHRONICLE OF THE ZUBDAT-AL-ĀTHĀR

Zuhal ÖLMEZ - Sevim ERDEM

Abstract

Zubdat-al-āthār, a general history source, written in Turkic (Chagatai) by Abdullah bin Muhammed bin Ali Nasrallahî which was completed in 1525 and dedicated to Sultan Muhammad who was the son of the Söyüñch Khoja Han. This work is a compilation work benefited from the first hand resources for the past chronicle and also when the writer mentioned about his own period, he wrote about what he saw in his era and what he heard about cases before his era. The original work is missing, we have 3 copies of this work. The words we will discuss here are the terms of the government. Since the work is an historical source, these historical events which were explained, and the terms also inform us about the organizations of that period. According to this, in this presentation, especially the terms related to the Timurid dynasty, some of these words like *mak*, *kurç*, *karavul*, etc. will be evaluated.

Keywords: Zubdat-al-āthār, chronicle, organization terms.